

БІБЛІОТЕКА

Українське Слово

Ч.



39

І. М. Орлов

# КАЇН І АВЕЛЬ

(Казка старого хутора)

Драматичні малюнки на 4 дії  
з прологом і епілогом

Bibliothek des „Ukrainske Slowo“, Nr. 39

Kain und Abel, Drama von J. Orlov.

The Ukrainian Word Library, Nr. 39

Cain and Abel, Drama by J. Orlov.

ВИДАВНИЦТВО  
„Українське Слово“  
В БЕРЛІНІ

БІБЛІОТЕКА

Українського Слова

Ч.



39

І. М. Орлов

# КАЇН І АВЕЛЬ

(Казка старого хутора)

Драматичні малюнки на 4 дії з  
прологом і епілогом



Берлін 1923

ВИДАВНИЦТВО  
„Українське Слово”  
В БЕРЛІНІ

————— **Всі права застережені.** —————  
Copyright by „Ukrainske Slowo“  
Buch- u. Zeitungsverlag, G. m. b. H., Berlin.  
1923.

---

**Друковано в**  
Börsenbuchdruckerei Denter & Nicolas, Berlin.

Присвячується моїй, любій, вірній дружині  
Софійці Прокіпівні Орловій



## ПЕРЕДМОВА.

Песа писалася на підставі родинних оповідань про стародавнє минуле. Пісні підбрані під характер песи. Деякі з них написані власне мною, щоб змістом своїм не одріжнялися від змісту песи; напр.: „Ой, місяцю, місяченьку“ — тільки перший куплет є народній, а останні дописані мною. „Зірками небо“ — цілком власне. „Дума“ і мелодія до неї — теж власні. Писана по зразку багатьох „дум“, які мені довелося частенько слухати від старих кобзарів (лірників) на ярмарках в містечку Тальному на Уманщині.

Пролог і епілог писані для повноти самої песи; алеж, про те, її можна виставляти і без них, хоч вона трохи й стеряє від того.

Хорові пісні власної аранжировки.

І. М. Орлов.



## ДІВІ ОСОБИ.

### I. В пролозі й епілозі:

**Дядя Ваня**, полковник у відставці, років 39.

Чорнявий, але багато сивого волосся між чорним на голові. Маленька борідка. **Костик**, хлопчик років 7—8.

**Чоловіки, жінки, діти.**

Пролог і епілог ідуть в наші дні в будинку Дяді Вані.

### II. В малюнках (діях):

**Бабка Палажка Черноусиха**, стара жінка років 50. По виду сувора. Росту високого. Голос рішучий.

**Іваць**, внук Бабки Палажки, син значного Запорожця Охріма Черноуса. Хлопчик років 10. Чорнявий. Потім хлопець років 20—22. Потім Запорожець. В 2-ій дії на голові кучері, а в 4-ій оселедець. Довгі вуса. Високий ріст. Горда промова. Зодягається, як Запорожець.



**Василько**, рідний брат його. Хлопчик років 9. Білявий. Потім хлопець років 19—21. Біляві кучері на голові. Невеличкі, але повні, розкішні вуса. Тихий. Добре співає. Зодягається, як заможний козак.

**Софійка**, сирота. Дочка уманського полковника Орленка. Годованка Бабки Палажки. Дівчинка років 7. Білява. Потім дівчина років 17—19. Довгі, товсті, золотого коліру коси. Тонкі чорні брови дугою. Великі чорні очі з довгими віями. Маленька головка на невеличкій шиї. Жартовлива. Весела. Любить пісні. Добре співає.

**Михайло Переступа**, сліпий дід-бандурист. Давній Запорожець. Зодягнений, як Запорожець.

**Поводар його**, хлопець років 12.

**Селяне**, хлопці, дівчата і слуги.

\* \* \*

Діється в XVII. століттю на Уманщині.

Дія II. через 10 років після I.

Дія III. і IV. через 2 роки після II.

## ПРОЛОГ.

(Невеличка гарна кімната, вбрана по теперішньому часу. Всі сидять круг столу, і так де-не-де. — Коли неможливо поставити цю декорацію; то пролог і епілог можна провести „в сукнах“.)

**Дядя Ваня, діти, чоловіки, жінки.**

**Діти** (гуртом до Дяді Вані). Дядя Ваня! Розкажіть казочку! Виж обіцяли!...

**Дядя Ваня.** Обіцяв? А я й забув.... Яку?

**Діти.** А про місяця!...

**Дядя Ваня.** Щось не памятаю... Ну, та що робити? Коли обіцяв, то треба розказати.... Сидіть тільки тихо.... Дівчатка — ось-тут (Помазує.) Хлопчики — гут. (Показує. Хлопчики б'ються.) Ну, ну! Не бийтеся! Всім місце буде! Ну? Тихо! Та не перебаранчайте.... Глядіть, — будете тихо сидіти й слухати, то так тому й бути, навчу вас потім, як лякають вовків, сидючи у себе в дома!

**Діти.** Дядя Ваня, як?...

**Дядя Ваня.** Сидить.... Потім.... Як скінчу казку.... Ну? Вже? (Прягає.) З чогож почати?... Егеж.... Ось.... Ви бачили, діти, на місяці, коли він повний, є якісь-то темні плями?...

**Діти.** Бачили!... Бачили!...

**Дядя Ваня.** Ну, а може хто-небудь з вас знає, що це?...

**Костик.** Каїн Авеля на вилах держить!...

**Дядя Ваня.** Гарзд, Костику! Буде з тебе товк! Одразу вгадав! А хтож тобі це сказав?

**Костик.** А бабуся!...

**Дядя Ваня.** Еге, діти.... Старі люде чимало можуть розказати про щось-то чудне.... Багато вони на своїм віку чули, бачили й самі перенесли.... Ось хоч би й ваш старий дядя Ваня: єсть у нього для вас немало всякої всячини порозказувати!... Бачив він на своїм віку не раз і смерть у очі... І війни всякі... і смертовбивства.... і колотнечу між своїми.... І відьм, і відьмаків, і упирів, і нечистих з усього світу: німецького гладкого чорта Вельзевула, руського хромого біса, нашого українського дурного чортяку.... Знає й про жидівського чорта Хапуна....

Діти. Який Хапун? Дядя Ваня? ...

Дядя Ваня. Ну, про Хапуна коли-небудь другим разом.... А зараз розкажу про місяця, як обіцяв.... (Діти знов підіймають тиху бійку між собою. Чоловіки й жінки, що сиділи віддала, помалу підходять і сідають коло столу.) .... Ну, тихо діти, не перебаранчайте мені розказувати, а старшим теж послухати: бачу, що й їм хочеться знати, через що це на місяці плями, і звідкіля пішла поговорка: „Каїн Авеля на вила підняв!“... (Павза. Дядя Ваня замислено проводить рукою по голові.) Давно, давно, на Україні, на Уманщині, на хуторі при заможньому селі Ладиженці жила одна богобоязна й богомільна сім'я Запорожця Охріма Черноуса. Крім нього самого була в нього мати Палажка Черноусиха і двоє синів, хлопчиків погодків: старший Івасик років 10-ти і менший Василько, років 9-ти.... В ньогож жила годованка, сиріточка — дівчинка Софійка років 7, дуже шкідлива дівчинка, але добра дитинка, і вже в цих малих роках показувалася, що буде дуже гарною на вроду, як виросте.... Дівчинка ця була дочка побратима Охримового — уманського полковника Орленка і зосталася вона сиротою від тоді, як на Уманщину заскочив мимоїздом татарський загін, що

йшов на Поділля і далі в свої степи.... Загин цей несподівано забіг до Уманя.... Багатьох людей побив, багатьох забрав у полон, щоб потім продати на ринку в Кафі, чи Трапезунті, в неволю.... Загинула при цьому під кривою шаблюкою Татарина і жінка уманського полковника Орленка. Сам Орленко, кинувшись в погоню за татарвою, був теж тяжко поранений татарською стрілою і, вміраючи, віддав свою єдину дитинку, чорнобровеньку дочку Софійку, за годованку своєму побратимові Охрїмові Черноусу.... Їх і хутора один коло другого стояли.... Жінка Охрїмова померла давно — в той день, коли породила Василька.... Сам же Охрїм по смерті жінки з горя виїхав на Запоріжжя та приїздив до дому тільки наїздами — випадково.... — Ото, діти, була чудова лицарська школа, — це буйне, але чесне Христолюбиве Запоріжжя!!! На весь світ такої не було, нема, та й не буде вже!!.. (Павза.) І зосталася на хазяйстві в Охрїма його стара мати Бабка Палажка. Еге!... Бабка Палажка була сувора жінка, що чимало бачила й перенесла на своїм віку і, по тодішньому часу, навіть і доволі письменна.... Вона сама могла читати церковні богослужбові книги, бо

инші тоді ще не водилися поміж українським людом.... Знала, при якій нагоді яку треба замову, як злікувати яку болість.... І багато всякої всячини.... Не маючи більше дітей крім сина Охріма, що завжди сидів на Запоріжжі, та залишившись без любої невістки, — вона дуже любила обох хлопчиків, котрі давали надію стати колись гарними, вродливими козаками.... А найбільше Бабка Палажка любила бідну дитинку Софійку, кажучи: „вона сиріточка, її й Бог велить любити!“ Діти це звичайно використовували й завжди докучали їй всякими способами. — А всеж, про те, любили її, шанували і вчилися в неї всьому, що треба для життя.... (Павза.) Отож, одного тихого, теплого, весняного вечера, при блідо-золотому світлі повного місяця, сиділа Бабка Палажка зі своїми внуками на призьбі під хатою та розказувала їм казки, як оце й я вам.... Скінчила вона казку, тай замовкла.... І тихо стало.... І навкруги тихо.... Затих людський гомін.... Не чути скрипіння возів на звенигородському шляху, що проходив по горі понад селом.... Стало скоро смеркатися й темніти.... Позамучувані за день гарячим сонцем собаки, висолопивши довгі, червоні язики, теж

мовчали, лежачи під тином коло подвір-  
ря.... Десь тільки здалека на селі чути  
було одинокий жіночий голос....

### Кінець пролога.

(В мент гасне світло на сцені і в залі. Падає  
завіса. Дуже скоро приймають павільйон. Всі  
дієві особи пролога без гомону виходять за  
лаштунки, беручи зі собою все, що було на  
сцені — стіл, стільці й инше. На сцені раніш  
поставлена декорація I-ої дії. В темноті, за  
лаштунками, жіночий голос кричить: „Докійко!  
Докійко! Докійко, гаспидська дівчино! А йди  
до вечері! Докійко-о-о!!!“... Світло для I-ої дії.)

---

## ДІЯ I.

(Помалу підіймається завіса, і дається поступово світло. Коли завіса зовсім підійметься і замовкне жіночий голос, тоді починаються балачки. На сцені: з лівого боку — дивлячись на сцену — фасад багаті хати з призьбою. Поза хатою, ззаду, поперек сцени невисокий тин. Ставиться так, щоб на передній сцені був двір. На дворі під тином дерева. З правого боку ослін. В тинові прямо перелаз і ворота. По той бік тина вулиця. Далі, на задньому фоні, видно де-не-де розкидані хати з садочками і церква. Темніє. Світить місяць. Жіночий голос, кликавший Докійку, змовк.)

### Я В А 1.

**Бабка Палажка, Івась, Василько, Софійка — (діти) — сидять на призьбі.**

**Бабка Палажка.** От вам, діточки, казки кінець, а мені червінців гаманець . . . . Може, на сьогодні вже й буде цих казок . . . (Павза.) Отак то . . . .

**Василько.** Бабусю, ще . . . . От я люблю казки! . . .



**Бабка Палажка.** Ні, вже.... Годі, хоч і любиш.... Он, бач, ми вже по-вечеряли, а люде тільки що до вечері скликають.... Повечеряють, тай спати.... Потомились за цілий день над працею хазяйською.... На те Бог Милосердний ніч дав, щоб люде одпочивали.

**Івась.** Бабусю, а чому ж та Докійка не одкликається? Аджеж її мати кличе.... Вонаж повинна її слухати!... Як би я був її мати, яб її навколюшки за це поставив!...

**Бабка Палажка.** Ох, який же ти в мене гострий та суворий!... Весь в батька! Будеш, мабуть, і ти славним Запорожцем, як виростеш!...

**Івась (радісно).** Буду, бабусю! Я хочу бути Запорожцем!...

**Василько.** А я бандуристом!... Щоб казки казати.... Думи та пісні співати!...

**Бабка Палажка.** Ох, діти, діти мої любі.... Прийде й ваш час.... Незабаром повиростаєте тай повилітаєте з рідного гнізда, як ті орли молодії за добичею, за славою лицарською.... Така ваша козацька доля — бути славними козаками.... Добувати собі слави.... Захищати мир хрещений від невіри усякої.... А ми з Софійкою останемося

одні.... Це ж наша жіноча доля — пишатися вашою славою та слізьми вмиватися по вас, мої любі.... (Павза.) — Питаєш ти, Івасику, чому ота Докійка не одкликається? Боїться вона старої матері, і одкликнуласяб, і пішлаб вечеряти... Та хтось дужчий є за матір рідну. — Не пускають її гарна врода козакова.... карі очі.... чорні вуса.... Не пускають ті чудові молоді казки, що вона там, на леваді, слухає.... Ну, та про це годі!... От, повиростаєте, то й самі будете такі цікаві казки розказувати.... І будуть слухати вас... І теж не одкликатимуться, хтоб не кликав.... Отак, дітки.... Молоді літа своє беруть.... (Замилюється.)

**Василько.** Бабусю, а ви були молодю?...

**Бабка Палажка.** О, дитино моя! Була.... Як же.... Давно, давно моя молодість минула, як сон золотий.... Так ясний день проходить в одну мить, і наступає тихий вечір.... А там і ніч.... Кому темна, а кому й місячна, зоряна, як оця.... Бачите, як повний місяць чудово світить?.

**Івась.** Бабусю, а чому - то на місяці якісь плями?... Неначе щось намальовано?...

**Бабка Палажка.** А це, любий мій, так Господь Милосердний утворив на спомин людям про одне злодійство....

**Діти.** Бабусю, розкажіть, розкажіть....

**Бабка Палажка.** Ні, діти.... Нехай вже колись другим разом....

**Діти (дуже зацікавлені).** Ні, бабусю, ріднесенька, зараз, зараз!... Ми ще не хочемо спати.... Ми не потюмились.... Розкажіть!...

**Бабка Палажка.** Ну, гаразд!... Нехай ще й сьогодні буде по вашому.... Вгомоніться бо, та слухайте.... (Павза.) Памятаєте, діточки, я вам розказувала, як Господь сотворив небо, землю, всяку твар земну, все, що ми бачимо й чуємо.... І в кінці всього чоловіка?... Памятаєте, що Він поселив Адама — першого чоловіка — в великому такому садкові, що раєм називається? І дав тому чоловікові ще й жінку Єву?... А потім, коли сатана підвів Єву на гріх, а вона Адама, то Бог вигнав їх обох з раю.... Стали вони жити, як прості люде.... І вродилось у них двоє діточок, два отаких хлопчика, як от Івасик і Василько.... Отож хлопчики оті — старшенький Каїн, а молодший Авель — підросли і, колись-то, одного

дня молилися Богові і в жертву Йому принесли кожний, що міг з трудів своїх.... Прийняв Бог жертву Авеля, а Каїнову залишив.... Побачивши це, Каїн озвірів душею, підстеріг Авеля — брата свого — і вбив його, гадаючи, що Бог тепер тільки до його одного буде прихильний.... Одначе, не вийшло по його: розгнівався Господь і прокляв Каїна на віки-вічні.... І звелів Господь, щоб кожний, хто вбє брата свого, був од Бога і од людей теж проклят, як той Каїн, — на віки-вічні... А щоб люде не забували про цей гріх, показав їм Господь на ясний місяць, що до тієї пори був без плями, — і в одну мить утворився отой малюнок, що ми бачимо.... — Отож, Господь показав, як і чим Каїн убив свого брата Авеля — підняв його на вила.... Дивляться на цей малюнок люде й тепер, а всеж бувають такі, що не бояться гріха і вічного прокляття, вбивають своїх братів і утворюються Каїнами.... (Павза. Софійка, не дослухавши казки, заєпас у бабки на колінах. Сирізь тихо. Деє щебече соловейко. Недалеко вулицею наближається гурт парубків і дівчат — і не дуже голосно щось співає.) — От вам, діточки, і все.... А тепер час спати.... Бач, уже бідна дитинка заснула.... Ходімо....

(Гурт наближається і співає голосніше.) А молодіж не спить.... Все гуляє....

**Івась і Василько.** Бабусю, ріднесенька! Це вулиця коло нашого двору проходить.... Нехай у нас поспівають та потанцюють.... А потім уже й спати!... Дозвольте.... (Дуже просять. Гурт з гомоном та жартами підходить до двору. Побачивши Бабку Палажку, вгомоняються. Дівчата соромливо ховаються одна-за-другу. Хлопці скидають шапки і з пошаною вклоняються Бабці Палажці.)

## Я В А 2.

**Тіж, парубки й дівчата.**

**З гурту.** Дай Боже здоровля, пані матко!...

**Бабка Палажка.** Поздоров, Боже, й вас, люде добрі.... (Діти мовчки шарпають її за руки та просять.) А заходьте, молодята, до мене у двір.... Прийматиму вас, як гостей дорогих, чим Бог послав.... А ви з ласки своєї потіште мене, стару, з унуками моїми малими.... А оцю Божу дитину (показує на Софійку) зараз звелю однести до хати.... Заходьтеж!...

**З гурту.** Добре, пані матко! Ми до вас з радістю! Ні до кого так.... Бо

завжди й ви до нас, молодих, з щирим серцем!... (Гурт з гомоном іде через перелаз, та в ворота, у двір.)

**Бабка Палажка** (вричить до хати).<sup>1</sup> Гей, нянько!... (Виходить нянька.) Візьми Софійку, та положи спати.... А там, хто є з дівчат, нехай несуть сюди пива, та меду солодкого, та хмільного.... Та ще там усяких ласощів.... Щоб зараз мені! (Нянька забрала Софійку. Несе до хати. Гурт зтиха гомонить. Івась і Василько поміж хлопцями. Покойові дівчата виносять конови з медом і пивом, чарки та ласощі, і обносять людей. Хлопці шють браво, а дівчата соромлячись. Всі їдять ласощі й весело не дуже голосно гомонять.)

**Один з гурту.** Ну, хлопці! Дівчата! Годі вам до меду та до ласощів! Ану-мо до пісень! Заспіваймо краще що-небудь для пані матки!...

**З гурту.** А щож?

**Бабка Палажка.** Співайте.... Співайте, що хочете.... Що вам любо.... Не вважайте на теє, щоб мені було до вподоби.... З молодими і я хочу бути молодю.... Співайте, що вам найкраще!...

**Один з гурту.** Ну, то й гаразд! Почнемо хоч оцю....

(Співають:)

„Коло млину, коло броду  
Два голуби пили воду.  
Вони пили, воркотіли,  
Ізнялися, полетіли.  
Ізнялися, полинули,  
Про кохання спомянули.  
Про кохання спомянули,  
Як колись щасливі були.  
А тепер зісталось горе —  
Ллються слізоньки, як море.“

**Івась (до Бабки Палажки).** Бабусю, нехай  
заспівають козацьку.... Про Дорошен-  
ка.... Про Сагайдачного.... Нехай!...

**Бабка Палажка (до Івася).** Що мені з  
тобою робити? (До гурту.) З ласки вашої,  
заспівайте вже оцему славному Запорож-  
цеві про Дорошенка та про Сагайдач-  
ного....

**З гурту.** О, з радістю!... Нас медом  
не пій, а про це співати тільки дай!...  
А, ну, хлопці!... (Співають:)

„Ой, на горі та жінці жнуть,  
А попід горою, ярм-долиною, козаки йдуть!  
Гей! Долиною, гей! Широкою  
Козаки йдуть!... [шенко!  
Попереду Дорошенко! Попереду Доро-  
Веде своє військо, військо Запоріжське  
Хорошенько!...“

Гей! Долиною, гей! Широкою,  
Хорошенько!  
По середині пан хорунжий — 2 рази  
Під ним кониченько, під ним вороненький!  
Сильний дуже!...

Гей..... сильний дуже!  
А по заду Сагайдачний — 2 рази  
Що проміняв жінку на тютюн та люльку  
Необачний!

Гей..... необачний!...  
Ой, вернися, Сагайдачний — 2 рази  
Візьми свою жінку, оддай тютюн-люльку,  
Необачний!

Гей..... необачний!  
Мені з жінкою не возиться — 2 рази  
А тютюн та люлька козаку в дорозі  
Знадобиться!

Гей..... знадобиться!“

**Дівчата (до хлопців).** Що це ви такої  
завели, що й потанцювати не можна? Да-  
вайте — танцюристої!

**Хлопці.** Як танцюристої, то й добре!...

**(Співають:)**

„Ой продала дівчинонька курку,  
Та купила козакові люльку!  
Люльку за курку купила,  
Вонаж його вірно любила!



Ой продала дівчинонька серце,  
Та купила козаку сидельце!...  
Сидельце за серце купила,  
Вонаж його вірно любила!...

Ой продала дівчинонька душу,  
Та купила козаку папушу!...  
Папушу за душу купила,  
Вонаж його вірно любила!...“

(Декотрі пританцьовують. З останнього куплета музика починає грати „козачка“, хлопці й дівчата танцюють парами і по одиначці. Вкінці танців підходить до двору дід-бандурист Михайло Переступа з поводитарем.)

### Я В А 3.

**Тіж і бандурист з поводитарем.**

**З гурту (побачивши бандуриста).** О, хлопці! Дівчата! Старий бандурист! От, хто нам заспіває та заграє!...

**Бандурист.** Так, люде добрі.... Хоч і не бачу вас, алеж чую, що, здається, добрі, бо щиро співаєте.... (Входить у двір.) Оцеж і мене, старого, до веселощів душа й ноги притягнули!... Бо де співи та ра-

дість, то там і старий Переступа.... А не минає він і того двору, де й горе, де й сльози!... . . . Дай, Боже, до віку щастя й талан цій хаті та двору, де так весело!...

**Бабка Палажка.** Спасибі, старче Божий! Благословення Боже нехай увійде з тобою разом у наше подвір'я.... Сідай же отут.... (Підводить до призьби і садовить.) Спочинь та оповідай нам, звідкіля Бог несе? Чи зблизька, чи здалека? І яка єсть в світі новина?...

**Бандурист.** Щиро дякую, шановна пані господарко!... Сядуж... (Сідає.) Втомився таки старий Переступа, поки донесли мене ноги до вашого двору.... Ох-хо-хо!...

**Бабка Палажка.** Одпочинь же, старче Божий.... Зараз звелю дати тобі страви усякої та доброго меду.... (До хати.) Гей! Хто там! (Виходить служка.)

**Бандурист.** Спасибі, шановна пані, за ласку! Я вже з хлопцем своїм, поздоров Боже добрим людям, оце свіжо заморив таки черв'ячка!... А од чарки доброго стоялого меду не одцураюся!... Грішен аз чоловік: люблю випити чарочку, та ще й добру, не маненьку! (Всі регочуть.)

**Бабка Палажка** (до служки). Меду сюди!...  
(Виносять в кухолі мед. Наливають] в чару.  
Подають Бабці Палажці. Вона дає бандуристу.)  
Пий, старче Божий! Та кажи славу Бо-  
гові за мир хрещений!...

**Бандурист** (бере чару. Встає). Славаж  
Богові! Щастя, здоровля й талан цьому  
двору і хто в ньому.... Дай Бог на віки-  
вічні!... (Пє.) А-а-а.... Та й добрий же  
мед, щоб він у вас, пані матко, до віку  
не переводився!... (Сідає.)

**Бабка Палажка.** Дай, Боже!... Будь  
же й ти здоров до меду та од ласки на-  
шої!...

**Бандурист.** Гай, гай!... Яке вже мое  
здоровля? Був кінь, та з'їздився!... Був  
Запорожець, та.... Е! Що казати....  
Давно я вже по Україні блукаю.... Вже  
не памятаю, коли й світ Божий бачив та  
яснеє сонце.... Ніч круг мене.... А  
серед тої ночі мало радости.... Один  
плач людський та горе.... Тай блукає  
старий Переступа поміж людьми.... Роз-  
важає теє горе, як може.... Де думою  
про стародавнє, минуле.... Про лицарів  
чесних українських.... Про славу їх....  
А де й розмовою тихою і щирим серцем....

Тепер іду з самого Запоріжжя, де панує слава.... Та йду по Україні розносити цю славу.... Славу дітей її рідних!...

**Всі.** Дідусю! Будь ласка, заспівай же ти нам яку-небудь думу.... Нехай же й наше серце пишається тією славою!...

**Бабка Палажка.** Співай, старче Божий!.. Потіш і мене, стару.... Бо там, на Запоріжжі, десь і мій син тієї слави добуває.... Для себе.... для мене.... та для рідної неньки — України....

**Бандурист.** Добре! Співатиму.... Щось тільки в горлянці неначе підсохло — порозсихалися голосники!... Не шкодаб було й промочити.... Хоч тим медом, чи що, коли води немає....

**Бабка Палажка (сама наливає чару й дає).** Буває, що й без води чоловік не вмірає.... А без меду не вмере.... Про те, пий, бо все од Бога!...

**Бандурист (випив. Витирає вуса).** Нічого, пані матко! Я й од третьої не одцураюся! Ну, слухайтеж! А я співатиму....

(Поправляє на собі бандуру і строїть струни. Дає декілька акордів... Після цього маленьку інтродукцію — і починає співати:)

## Дума.

„Гей! Не сизії то орли  
В синім небі клекотали....  
А то славні Запорожці  
Із матері Січі вилітали;  
На човнах та чайках  
У синєє Чорне море впливали...  
Впливають, та співами  
Аж до неба досягають....  
Свого батька отамана курінного  
Щирим серцем величають:  
„Ой, дай, Боже, отамане,  
Батьку наш Охріме,  
Журавлиний тобі крик,  
А ще довгий лебединий вік!...  
Та нехай же слава твоя,  
Як яснее сонце сяє!  
Та ще й з нами, козаками,  
До віку буває!...“  
За співами й не вгляділи,  
Як збудилося синє море....  
Проснулося.... Вітри буйні загуділи....  
Чайки та човни козацькі розбили,  
Та по синьому рознесли!...  
Гей, гей! Не журились козаки-орли  
Під орудою Охріма  
Отамана курінного —  
З вітром полетіли... Навипередки!...  
Аж на третій день

Прибилися до землі турецької,  
Невірної, бусурменської;  
До города, до Синопа!...  
Гей, гей! Ти земля бусурменська,  
Неволя турецька,  
Розлука християнська!  
Не одного ти чоловіка з жінкою,  
Та брата з сестрою  
Розлучила!...  
Кривавою сльозою  
Україну неньку вмила....  
Гей!... А вже літ і з десять  
У Синопі тому  
Козаки в неволі пробувають,  
Та Господа Милосердного  
Щоденно благають:  
„Боже! Боже, Милосердний!  
Почаївська Мати!...  
Визволяйте нас з неволі  
У той мир хрещений,  
У той край веселий,  
На тихій воді,  
На ясній зорі!...“  
А прокляті недовірки бусурменські  
По галерам-каторгам,  
Та вязницям похожають,  
Бідних невольників, закованих у кайдани  
По три, та по парі,  
По одному місці по тричі

Канчуками та таволгою червоною  
Побивають....  
Гей! Як крикне батько,  
Отаман курінний Охрім:  
„До зброї, товариство,  
Славне військо запоріжське!...  
До берега приставайте,  
Руйнуйте все, ламайте!...  
Бусурменську невіру турецьку  
До ноги рубайте!...  
Бідних невольників християнських  
На світ випускайте!...“  
Запалилиж, оточили козаки  
Той Синоп із чотирьох боків,  
Що сиділи невольники  
Більш, як десять років....  
Добре невіру рубали,  
Кайдани порозбивали....  
Бідних невольників визволяли....  
Аж чотирі тисячі і двісті  
На світ Божий випускали....  
Гей, гей!.. Жалібно чайки скиглять,  
Над морем ридають....  
А ще жалібніше  
Запорожці промовляють:  
„Батьку, ти, наш рідний,  
Отамане курінний Охрime!  
З нами слави добував ти,  
Та не з нами згинув....

Через душі християнські  
До Бога полинув!...  
Та нічого, ми й без тебе  
В мир хрещений,  
В край веселий,  
Де ясні зорі,  
Де тихії води,  
На Україну-неньку  
Славу твою понесемо!...“  
Та як крикнуть у останнє,  
Аж здригнулось море:  
„Слава батьку курінному  
Отаманові Охриму Черноусу!  
Слава од землі до неба!  
До самісенького Бога!...  
Слава! Слава! Слава!!!...“

(Кінець думи співає вставши, торжественно, голосно. Всі стоять. Хлопці здіймають шапки. Дівчата на протязі думи плачуть і зтиха промовляють; „Мати Божа!... Як же жалібно співає!“).

**З гурту (з жахом).** Та цеж про нашого батька полковника, про Охріма Черноуса, сина пані матки!?..

**Бабка Палажка (знервована вже при кінці думи. З горем, але згорда).** Так, люде брі!... Цеж і я дожила тієї слави, що



син добув.... Старче! Оцеж ти співав нам думу про сина мого Охріма Чорноуса.... А я, його стара мати, та двоє синів, сироти — слухали.... Слухали, та раділи, а нарешті будем плакати.... (З жалем.) Охріме! Сину мій рідний!... Слава твоя величезна, та що з того, коли тебе немає з нами?!... Спасе Межигірський!... Заспокой його душу та змилуйся над нами!... (До дітей.) Діти мої любі! Сиріточки нещасні.... Нема у вас ні матері, ні батька.... Одні ми на світі Божому!... (Тихо плаче і милує здивованих і плачучих дітей.)

**Бандурист.** Ні, пані матко! Не одні Ви на світі Божому! А Бог з вами? А слава про батька? А люде, що всі зараз щирим серцем спочувають вашому горю?... Не плакати треба, а радіти!... Од серця кажу: дай же, Боже, такої слави добути й внукам вашим.... Бо цією славою живе Україна!... То вже мені, старому, слави не добувати, а думати про останнє — про дубову хату.... Пора.... Втомився я блукати по світові....

**Бабка Палажка.** Старче! Приніс ти мені звістку добру.... Сповістив про славу сина рідного.... Дорогий ти для мене гість.... Коли втомився, оставайся

з нами.... Розваж і наше горе.... Та допоможи мені, старій, довести оцих сиріток до розуму, та до слави!...

**Бандурист** (трохи поміркувавши). Згода! Остаюся! Спасибі за ласку!... Нехай же нам Бог Милосердний та Пречиста Мати Його помагають!...

**Івась** (до **Вабки Палажки**). Бабусю! Я хочу бути Запорожцем! Я хочу слави!... Виросту і тоді помщуся над невірними за батька!...

**Всі.** Боже Милосердний!!! (Дівчата плачуть.)

**Бандурист.** Люде добрі! А ну, ще раз: Слава батькові Охримові! Слава! Слава! Слава!...

(Всі кричать: „слава“, або — хор співає „славу“ з кінця думи. Малюнок: Бабка Палажка, коло неї Івась і Василько. З другого боку бандурист з поводитарем. Навкруги — люде. Завіса тихо спускається при співі „слава“.)

З а в і с а.

---

## ДІЯ II.

(Через 10 років.)

(Декорація I-ої дії, але трохи змінена: поставлені більші дерева і рясніші. З вулиці теж. Коло хати, на призьбі сидять: Бабка Палажка і Бандурист Михайло Переступа. За лаштунками чути — хтось грає на бандурі. Вечеріє.)

### Я В А I.

**Бабка Палажка й Бандурист.**

**Бандурист.** Егеж! Отже я й кажу.... А ви, пані матко, слухайте, та на вус мотайте!... Помітив я, що Івась наш щось невеселий.... дуже збентежений.... Та все про Запоріжжя розпитує.... Жалко, що не бачу!... А цікаво булоб подивитись, як блищать очі в молодого орла!... Хоче вже, мабуть, вилітати з рідного гнізда.... Чую, так і горить!... Ох-хо-хо-хо!... Знав я його батька Охріма. Гарячий був!... Та й син по ньому!... До слави так і тягнеться.... Так і по-

вертає, як той соняшник за сонцем!... Та й пора!... Хлопцеві вже 20 літ... Тут вже так: чи до шлюбу з коханою, чи на Запоріжжя за славою.... Моя порада, пані матко: не держіть ви його.... Пустіть орла на волю... Всі його думки там, на Запоріжжі.... Нехай летить — добуває слави. А там, вгамується, тоді можна й молодій пошукати, тай до чесного шлюбу.... — Послухайте мене, старого:пустіть по волі.... Бо сам злетить, то щоб гірше не було....

**Бабка Палажка.** Ох! Бачуж я.... Сама бачу все цеє.... І серце моє болить.... Неначе чує щось недобрє.... Боже Милостивий. На що людям ота слава? Як биж усім.... А то одним слава, другим горе через неї.... Бачу й я, діду, що Івась нудиться. Памятаси ти — ще змалку він летів думками на Запоріжжя? А од того дня, що ти приніс звістку про Охріма, так він спить і бачить, щоб помститися за батька.... І не маю сили його здержати.... Тай навіщо? Кожному своє.... Давно вже думала я, порадившись з тобою, вирядити Івася на Січ.... Та серце з жалю умліває.... Не можу здибати слухного часу.... А нарешті — треба....

**Бандурист.** Коли, кажете, треба, то нічого серцеві потурати.... Бо все горе тільки від того, що в нас серце м'яке.... Не відкладаючи діла, сьогодніж поблагословіть Івася.... Нехай летить на волю. Чи йому зброї не хватає? Чи коня доброго? Здається, все, хвала Богові, є.... Та й всіж військові справи та звичаї добре знає.... Все од мене, старого, перейняв.... Ой, добрий же з нього козарлюга виїде.... Сьогодні, сьогодні, пані матко, благословіть та обрядіть його.... Нехай же на завтра, на ранок, і збирається виїхати.... А тут, якраз, є один Запорожець на хуторах — та ви може й знаєте його. Кукубенків син.... Приїхав до матері з окаянією. А оцеж, здається, що завтра вранці од'їжає на Січ.... То й Івась з ним.... Якраз, до ладу.... Тільки треба його сповістити, щоб подождав Івася.... Тай поїдуть у двох.... (Павза.) .... Ну, то як же?....

**Бабка Палажка.** Так, дїду.... Так, Михайле.... На волю Богу.... Що буде, те буде.... Сьогодніж і благословлю.... А завтра з Богом у дорогу... (Павза. В хаті чути жіночий голос щось зтиха співає, а далі дрібно сміється.) Ото, дурна дитина. Бач їй і горя немає.... Одно:

співає, танцює та сміється.... Софійко, Софійко.... (З хати: „Чого, бабусю?“) А йди сюди.... (З хати: „Зараз.“)

## Я В А 2.

**Тяж і Софійка** — гарно вбрана. Весела.

**Софійка.** Кличали, бабусю? Отже й я. (Обнімає і цілує Бабку Палажку.)

**Бабка Палажка** (цілує її). Що це ти, дитинко моя, розщобеталась так?

**Софійка.** Та то я, бабусю, почала собі співати, а ноги самі пішли у танець. Та я й сміюся.... Чудно.... (Сміється.)

**Бабка Палажка.** Дитина моя рідна: Сонечко моє, золоте. Літа твої такі, що все до пісень, та до танців, та до сміху.... Дай, Боже, й до віку так.... Співай, танцюй, смійся.... А далі й не счуєш, як надійде старість.... Тай по веселошам....

**Бандурист.** Е, пані матко. Цього вже я не вхвалю. Якої це ви завели? Не годиться.... Танцюй, Софійко.... Може нарешті доброго козарлюгу витанцюєш.... Бо хочеться мені, старому, в тебе на весіллі меду випити....

**Софійка (соромиться).** Е, підусю.... Я не піду заміж.... Не хочу.... А меду я вам хоч і зараз дам, щоб довго не ждати.... (Сміється.)

**Бандурист.** А, щоб тобі.... Ну, як зараз, то й зараз....

**Бабка Палажка.** То ходім до хати.... Софійко, серце, іди скажи там, щоб до вечері збірали.... Тай меду нехай принесуть.... А потім підеш, найдеш Івася і Василька.... Покличеш їх до вечері....

**Софійка.** Добре, бабусю, я зараз. (Іде в хату.)

### Я В А 3.

#### **Бабка Палажка і Бандурист.**

**Бабка Палажка.** Треба йти до хати та збирати Івася в дорогу....

**Бандурист.** Ідїть, пані матко. А я оце піду та пошлю хлопця до Кукубенка на хутір сповістити, що Івась з ним поїде.... Тай вернуся зараз до меду. (Ідуть: Бабка Палажка в хату, а Бандурист поза хату, держучись за тин. На сцені кілька хвилин немає нікого. Згодом знов іде по тинові Бандурист і входить у хату. Через хвилину з хати виходить Софійка.)

## Я В А 4.

**Софійка** — одна.

**Софійка.** Чудні, старі.... Все щось вигадують. То їм співай, то не треба. А то танцюй, хоч плач.... А дідусь — той зараз тобі про якогось козарлюгу.... І хто мене, сироту, візьме? Тай не хочу я сама. Щоб плакати цілий вік, як піде на Запоріжжя? Краще отут буду з бабусею, з Івасем, з Васильком.... Мені так добре з ними.... Івась так гарно розмовляє про все.... Про стародавнє, про минуле, про лицарство чесне.... Та гарний сам такий.... Очі так і горять, коли що палке говорить.... Здається, так би й втонула в них.... Тай полетіла разом з його думками, з його розмовою.... (Мовчить. За лаштунками чути бандуру, і чоловічий голос співає:)

„Ой зійди, зійди, ясний місяцю,  
Як млиновеє коло....

Ой вийди, вийди, серце дівчино,  
Тай промов до мене слово...

Ох і радаж я та виходити  
І з тобою говорити,  
Та судять-радять вражі люде —  
Хотять же нас розлучити....“



(Софійка при перших словах пісні прислухається.)  
О, Василько, здається? Співає... (Слухає,  
а далі йде до тину праворуч і приглядається.  
Пісня наближається. Після 2-го куплета чути  
розмову чоловіка й жінки.) З ким це він?  
Ач, який. А мені й не признається, що  
вже з дівчатами по леваді виспівує...  
А ну, послухаю... (Голос Василька за  
лаштунок: „Слухай, Тетянко. Приходь сьогодні  
ще на леваду, як місяць зійде... Приходь  
— посидимо... поговоримо...“ Голос дівчини:  
„Не знаю, чи прийду... Мати не пустять...  
Вже й так лаяли...“ Василько: „Та ти вте-  
чи...“ Дівчина: „Боюся... Прощай...  
Треба йти...“)

## Я В А 5.

### Софійка і Василько.

Василько (виходить з бандурою з правого  
боку і ще дивиться на леваду). Глядиш, при-  
ходь....

Софійка. Е... Васильку... Братіку  
мій любий. Кого це ти з розуму зводиш?  
Признавайся зараз....

**Василько** (трохи засоромлений). ' Та то я.... той.... Так.... Жартував....

**Софійка.** Добре жартував. А співав кому? Бач, який?!.. А коли я прошу, то ти й не хочеш.... Чому то так?....

**Василько.** Та оцеж я сидів на леваді.... Сидів сам.... А вона, гаспидська, чогось причепилася.... Так я й той.... Ну.... (З серцем.) Ну, тай співав.... Та, що тобі?...

**Софійка.** Братіку, Василечку. Не буду, не гнівайся.... Іди до хати.... Бабуся вечерять кличуть.... А де Івась? Не бачив?

**Василько.** Ні, не бачив.... Він ще в обідню пору кудись на хутора збірився.... А хіба немає?

**Софійка.** Ні.... (Ластиться до Василька.) Василечку, голубчику. А мені ти заспіваєш? Казочку прокажеш?

**Василько.** Та ну-бо, вже, годі.... Не зараз же?... Прийде час та забажається мені, то й розкажу і заспіваю.... (Бачить, що Софійка засмутилася.) Ну.... Ну.... Заспіваю. Не треба хмарами покривати своє личенько.... Годі. Ходім до хати, а то щоб бабуся не гнівалися.... Ходім.... (Бере Софійку за руки і йдуть в хату.)

## Я В А 6.

Івась один. Надходить з вулиці. Входить у двір і сідає на ослоні під деревом. Засмучений.

Івась. Не можу я більше.... Світом нуджуся.... Як би мав крила, зразу полетів би на волю.... В степи широкі, де могили по полю.... Де орли-беркути та Татари тільки й блукають.... Туди на Січ. До славного товариства.... А тут, як прикований. Душа вся там.... Однє тіло тут.... (Замислюється.)

!

## Я В А 7.

Івась і Софійка.

Софійка (виходить з хати й не бачить Івася). Деж це, справді, Івась? Вже й вечеряти скінчили, а його немає.... Що це з ним подіялося? Сумний та невеселий все.... Аж мені сумно од того.... (Іде по подвіррі і побачивши Івася.) О! Івасю, рідний мій. Деж це ти ходиш? Чому не йдеш вечеряти? Василько казав, що ти десь-то на хуторах сьогодні був, чи що? Та що з тобою? Аж змарнів на виду....

Івасю, серце, любий!... (Ластиться до нього.)

Івась (сумно на неї дивиться). Нічого, Софійко.... Це так.... Це од думок.... Та.... ти, голубочко, й сама знаєш.... Не раз і не два я тобі розказував, чого я світом нуджуся.... Ой, Софієчко! Сили невтомні чую в собі, а ніде їх діти!.. Даремно гинуть.... Хочу на волю.... В' степи широкі.... Туди.... На Запоріжжя!... Серце горить пожегом до бою з' невірними! За віру.... За Січ.... За Мати Україну!... Блище до слави — блище до Бога!... Роями думки про це обсіли мою душу і не дають навіть і хвилини спочинку.... А тут — не пускають.... (Помовчавши.) Сьогодні ще гірше на душі... Пекельним вогнем неначе палить її.... Є тут на хуторах Кукубенчиха.... Син її Остап приїхав з Запоріжжя.... Молодий, а вже слави добув: мають його обібрати за курінного отамана!... А я що? Чи в мене голови немає на плечах? Чи розуму не вистача? Чи може сили немає — не ламаю підкови?... Не здержую дикого коня?!.. Все.... все є.... А до того ще й серце гаряче рветься до козацької вдачі!... Отже Кукубенко завтра вранці від'їзжає.... А я знов повинен залишитися

на тугу.... Втекти? Не можу.... Не звик я до нечесного.... Люблю одверто все робити, не криючись ні од кого!...

**Софійка.** Братіку мій!... Орле мій могутний!... Всім серцем, всією душею спочуваю я твоїм мріям!... Як би могла, і я б з тобою полетіла!... Проси бабусю, може відпустять.... **(Починає тихо плавати.)** А чи тобіж не жалко буде кинути нас, бабусю, Василька.... **(Соромлячись.)**.... Мене.... Нашу хату.... Леваду, де ми так частенько дивимося на ясний місяць, на Каїна і Авеля, що на йому змальовані?.. Не жалко?... А я, от вже й зараз плачу....

**Івась.** Не плач сестричко!... Не плач, Софієчко!... Годі.... **(Милує її.)** Одчини свої зіроньки. Дивись на мене.... От-так.... Правду казати — і мені жалко кидати рідну оселю і вас усіх, моїх рідних.... Та колиж ти сама розумієш: **(Згорда.)** — Я повинен помститися за твого й за мого батьків!... Це моя мета з малих літ!... І я повинен її виконати!... А там знов повернуся до дому, до вас, до тебе, русалочко моя золотокоса.... **(Гладить Софійку по голові і перебірає в пальцях її коси. Нерішуче.)** Слухай, Софієчко... Я вже давно хотів тобі щось сказати, та.... **(Бабка**

**Палажка** одчиняє двері з хати і виходить. За нею **Бандурист** і **Василько**.)

Я В А 8.

**Тіж, Бабка Палажка, Бандурист і Василько.**

**Бабка Палажка.** Софійко! (Софійка йде на зустріч. Івась вєтає і остається.) Підино, наглянь там, щоб прибрави зі столу!...

**Софійка.** Зараз, бабусенько!... (Йде до хати.)

Я В А 9.

**Тіж, без Софійки.**

**Бабка Палажка** (вглядівши Івася). Івасю, де це ти ходив, що й до вечері не вернувся?...

**Івась.** Був, бабусю, на хуторах.... А їсти не хочу....

**Бабка Палажка.** Щож ти такий смутний? Чи яка пригода трапилася?

**Івась.** Так.... Нічого не трапилось.... А так.... як завжди.... (До **Бандуриста**.) А я, дїду, сьогодні з лука орла встрілив!... В степу покинув, бо дуже тяжкий.... Попав у саме серце!...

**Бандурист.** Ого!... Ну та й козарлюга з тебе, хлопче, буде!...

**Івась (роздратовано).** Коли то ще буде, дідусю!... А може й зовсім не буде.... (Дуже сумно.) Здається мені, що крім гречкосія нічого з мене більш не буде.... Завидки мене беруть на того орла, що я вбив. — Все він бачив.... Всюди літав.... Може й слави добував....

**Бабка Палажка.** А нарешті — ти його вбив.... Оцеж і по славі і по волі!... Дитино моя рідна! Слава — дим, що очі виїдає!... А скільки тих, що за славою пішли, немає вже на світі? В степах широких та в гирлах Дніпрових загинули.... І орли їм очі поклювали, серце з грудей повіривали!...

**Бандурист.** Так, пані матко, так!... Багато загинуло славних синів України.... І орли їм очі повиймали, гарячу кров з серця пили!... А слава невміруща! Скрізь по світу Божому гуде про тих, хто з славою загинув за Україну, визволяючи братів своїх з тяжкої неволі.... Хто не знає про Івана Підкову, про Наливайка, про Сагайдачного, про Тараса Трясила, Шавлюка, Острияницю, кошового Сірка?... Всі!... Навіть малі діти...

**Івась (гаряче.)** Дідусю ріднесенький!... Ви мене начисто зрозуміли!... Не можу я більше терпіти! Хочу на волю! Серце

на шматки розривається од цього бажання... (До Бабки Палажки.) Бабусенько люба.... Виж мені були до сеї пори і за батька і за неньку.... Благословіть мене на мій шлях!... Нехай же я виконаю свою мету.... Нехай і я, як той орел, полину до своєї долі!... (Цілує Бабці Палажці руки.)

**Бабка Палажка** (схвильовано). Сину мій! Дитино моя! Тяжко мені.... Важко мойому серцеві старому.... Алеж не хочу я тобі на перекір іти.... Бачу я, що не вдержу тебе нічим, — ніякими втіхами, ніякими словами!... Гаряче в тебе серце!... В батька ти.... Боже Милостивий! На Твою святу волю!... Оце, свіжо, порадилися ми з старим Михайлом тай вирішили обрядити тебе в дорогу.... (В цю хвилину на порозі з'являється Софійка і слухає.)

## Я В А 10.

**Тіж і Софійка на порозі.**

**Івась** (радісно). Бабусю! Серце! Рідненька! (Цілує Бабці Палажці руки.)

**Бандурист.** Та не перебивай, коли старші говорять!... А слухай далі —



готового!... Сьогодні тебе вирішили поблагословити, а завтра вранці і рушиш в дорогу з Кукубенком!... (Софійка тихо скрикнула й зомліла опускається на землю.) Йому вже дали про це звістку.

**Івась** (стурбований). Завтра.... Завтра.... Так несподівано.... Мати Божа! Який я щасливий!... Здаєтьсяб увесь світ обійняв з радістю!...

**Василько** (вглядівши Софійку на порозі). А то що? Бабусю, бабусю!... Софійка зомліла, здається?!... (Підбігають до Софійки, беруть, несуть і кладуть на ослі.)

**Бабка Палажка**. От, нещастя!... Боже мій!... Невже вмерла? Бідна дитина.... (Слухає серце.) Ні, серце бється.... (До Василька.) Біжи, Васильку, принеси свячену воду та вугілля.... Свячена там, під божницею.... (Василько біжить і через хвилину вертається і дає Бабці Палажці пляшку з водою і декілька вугільків... Бабка Палажка бере і прискає через вугілля водою на Софійку...)

**Софійка** (адрігається. Одриває очі. Дивиться несамовито на всіх). Де я?... Що це за люде? Чи я ще жива?

**Бабка Палажка**. Бідна дитинка!... Що з тобою скоїлося? Може наврочив хто?... Що в тебе болить?...

**Софійка.** Не знаю.... (Показує на груди.) Отут.... Неначе щось обірвалося.... (Шідймається.) Івась іде? Завтра? (Припадає до Бабки Палажки й плаче.)

**Бабка Палажка.** Не плач, моє сонечко! Не вбивайся!... Проти Божої волі не можна йти.... Кому що Господь призначив, те тому й буде.... Івасеві їхати на Запоріжжя, а нам з тобою молитися за нього....

**Софійка** (сумно дивиться на Івася). Ні бабусенько.... Я вже не плачу.... А на довго Івась поїде?...

**Бандурист.** Я гадаю так, що років зо два йому там прийдеться бути, не менше....

**Василько.** Бабусю! А через рік і я поїду до Івася.... Та ще через рік у двох і повернемося до дому!... Добре?...

**Бабка Палажка.** Добре, дитино моя! А тільки тобі чого? Теж слави захотів?...

**Василько.** Ні.... А я там гарних думок навчуся співати....

**Бандурист.** Кому що, а курці просо!... А я тобі навіщо здався? Мало навчив? Ну, та годі про це.... А що, пані матко? Здається, вже й не рано? Чи не пора одпочивати? Бо завтра треба ранесенько ветавати.... Щоб не гаять часу, поблагословіть оце зараз нашого любого лицаря...

Сьогодні всі проводи, та сльозі треба відбути.... А завтра не годилось би засмучувати козака....

**Бабка Палажка.** Ходім, Софієчко... Візьмемо образи Спаса Межигірського та Пречистої Почаївської.... (Ідуть до хати. Через хвилину вертаються. В кожній по образу. Зтиха плачуть. За ними декілька дівчат та хлопців — служок.)

## Я В А 11.

### Тіж і челядь.

**Бабка Палажка** (помовчавши. Ледве перемагає сльози). Підійди сюди, Івасю! Стань навколошки. (Івась підходить і стає.) Боже, благослови! Боже, помози! Боже, сохрани!... (Благословляє тричі. Теж і Софійка. Тимчасом Василько вносить з хати рушницю, пістолі й шаблю і дає дідові Михайлові.)

**Бандурист.** А що? Скінчили вже? Так.... Тепер до мене, Івасю.... (Івась підходить. Бандурист дає йому шаблю.) Це батьківська.... Бери її та чесно виймай до бою.... Рубай невіру до ноги.... Не

для слави, а за Україну-Нецьку, вивольючи бідних невольників.... Дай, Боже!... (Дас пістолі.) Бериж і їх та здоров будь з ними.... (Дас рушницю.) І це батьківщина.... Стріляй мітко, як учив тебе, і піший, і з коня.... Та не тільки орлів, а найбільше ворогів християнських!... Дай, Боже!... Щасти, Боже!... Крий, Боже.... Ну, козаче, обіймемося.... (Обіймає її цілує тричі.) Щирим серцем старого Запорожця кажу тобі: — журавлиний тобі крик та лебединий вік!... (Плаче.) Ото вже ненавиджу оці сльози!... І чого вони, кляті, так і лізуть з очей?... Мало їм жінок, то ще й до мене, старого, причепилися!... (Всі жу-ряться, Софійка пригорнулася до Івася й тихо плаче. Івась — теж стурбований. Челядь сумна. Дівчата плачуть.)

Бабка Палажка (перемагає себе). Годі дітки!... Годі плакати.... Ходім до хати.... Посидимо ще та трохи поговоримо, а там і справді треба спочивати.... Ходім.... (Йде до хати. За нею Бандурист і Василько, потім Івась і Софійка — вдвох. За ними челядь. Через хвилину виходить Василько.)

## Я В А 12.

**Василько — один.**

**Василько** (ідуци до перелазу на леваду).  
Несподівано як, оце, вирядили Івася на Січ.... Ну, та воно, може, й краще.... А через рік і я махну!... А поки що, треба зараз навідатися до левади.... Може Тетянка надійшла!... От, гарна дівчинка!!! І як палко цілус!... Неначе вогнем палить!... А!!... Піду.... (Зникає на леваді.)

## Я В А 13.

**Івась — вийшов із хати.**

**Івась** (сідає на ослів). Сказав їй, щоб зараз вийшла сюди, до мене.... Поки старі будуть говорити, треба й мені з нею побалакати.... Щось несподіване для мене розкрили її сльози.... Невже щастя?... Невже радість?... (Софійка тихо виходить з хати.)

Івась і Софійка.

**Софійка** (тихо сідає коло Івася. Довго дивиться на нього, потім раптово припадає до нього і вся тремтить, і плаче, і неначеб - то сміється). Івасю!... Орле мій бистрокрилий!... А як же я?... Яж плакатиму.... (Соромиться.)

**Івась.** Софієчко.... Сонечко моє!... (Відводить їй руки від лица і придивляється.) Невже ти.... Невже я.... Мені таке велике щастя?... Кохаєш?... Кохаєш, рибко моя золотая?... Кажи.... Кажи мені зараз!... Кинь мене аж на небо, коли кохаєш!...

**Софійка** (з мукою). Ох.... Кохаю.... Несподівано.... Несчуяно.... Серце ти мені розірвав своїм від'їздом!... Розкрилося воно до тебе, як квіточка до сонечка!... Кохаю.... Кохаю тебе, мій соколе, мій орле могутний!... Душа моя з тобою, козаче мій дорогий.... Лицарю мій славний!... Запалив ти мене, як вогнем, своїми мріями, своїми гордими розмовами.... І плачу я.... Жаль, що покидаєш мене.... І хочу.... Сама хочу, щоб зі славою, гордий, значний з'явився ти знову перед моїми очима!....

Все тобі віддам.... Все життя.... Всю душу.... Все серденько.... Всі мої сльози дівочі!...

**Івась (радісно).** Кохаєш?.... Радість.... Щастя.... Єдина моя!.... Русалочка моя!... А я.... А я?... Вже давно всі очі проглянів на тебе.... Та не знав.... Боявся.... О, небо моє!... Зірочки мої ясні!... Задля тебе ж я й слави хочу добувати... Ти — над славою!!! (Пригортає її до себе, милує й цілує. Стихають.)

**Софійка (тихо).** Як чудно.... Серце виспіває, як пташечка, та рветься з грудей на волю.... До тебе.... З тобою.... (Дивиться на небо.) Як місяць чудово світить.... (Мовчать. Десь на леваді чути соловейка.) О.... Чуєш?.... Соловейко.... (Притуляється ще ближче до Івася.) Ох.... Милый.... (Івась її цілує. Вона мов несамовита.) Ще.... Ще.... Цілуй.... Міцніше!... Щоб вустоньки вкрівавились.... Щоб серце вигоріло!... (Вся тремтить.)

**Івась.** Раю мій!... Бажання моє єдине!... (Цілує і одривається.) Годі.... Годі, бо душу випещ ти з мене.... Щастя моє аж до неба досягає!... І глибоке, як море.... І широке, як світ Божий.... Невимовно кохаю тебе!.... (Помовчавши.)

Ходім відсіля.... На леваду.... В останнє посидимо.... Послухаємо соловейка.... В останнє подивимося в рчі.... В душу свою заглянемо.... На довгих два роки.... Аж поки не вернуся....  
(Встають.) Ждатимеш?...

**Софійка.** О.... Як Бога.... як раю.... Що дня.... Що хвилиночки!...  
(Ідуть, обійнявшись і тихо, зникають на леваді. Соловейко щебече. Деся на селі ледви чути пісню:)

„Гей, по синьому морю хвиля грає,  
Гей, турецький корабличок розбиває....  
Гей, турецький корабличок розбиває  
Гей сорок тисяч війська потопляє“....

(Завіса починає тихо спускатися. При кінці другого куплета падає зовсім.)

З а в і с а.



## ДІЯ Ш.

(Через 2 роки після II дії.)

(Кімната; вздовж стін лави. Праворуч канапка. Ліворуч стіл. Круг його стільці. Стіни, лави, канапка, стільці, стіл — покриті гарними килимами. На стінах розвішана всяка старовинна зброя. На правій і лівій стінах по вікну. В лівій, коло задньої стіни ще й двері. Посередині задньої стіни теж двері. Направо од цих дверей поставець, де постановлена всяка срібна та инша посуда, чарки, фляги, кубки, та инше...)

Над канапкою на стіні висить бандура.)

### Я В А 1.

**Софійка** — одна.

**Софійка.** (Сидить коло столу. Щось вишиває. Неголосно співає:)

„Ой на горі вогонь горить, — 2 рази  
Під горою козак лежить....

Під горою козак лежить, — 2 рази

Порубаний, постріляний....

Порубаний, постріляний, — 2 рази

Китайкою покриваний“....

(Перестав шити. Зажурилася. Павза.) Що це зі мною діється? Сама не своя.... Тяжко серцеві.... Здається, що в мені, в середині, не одна, а дві Софійки.... і обоє мукою сповиті, горем прибиті.... Сльозами вмиті.... \*Та одна другу докоряє.... (Помовчавши.) Ох, Івасю, Івасю!... Взяв ти мою душу.... Возбив моє серце.... Тай покинув.... Деж ти? Минув уже й другий рік, а його немає.... А ні слуху.... А ні звісточки.... Хоч би з вітром. Хоч би з орлом сизокрилим переказав, чи живий? Чи загинув?... Чи може в полону тяжкому?... Деж ти?... Душа моя з тобою.... І серце розбите.... А тіло.... О, грішне тіло!.... Мов несамовита я.... Мов божевільна.... Душею тягнуся до Івася, а тілом.... Сором і подумати — до Василька.... Засліпив очі мої.... Затуманив розум дівочий.... Зводить з розуму піснями своїми... думками... улесливими, тихими речами... гарною вродою... пекельними поцілунками.... Боже Милостивий!... На що ти мене так тяжко караш?... Змилуйся.... Крий мене од злої долі!... (Помовчавши.) Один далеко... Другий близько.... Тут.... І обох кохаю.... І дві Софійки.... Як чудно.... І як тяжко.... Чую десь великі сльози

на протязі життя свого . . . . (Починає вишивати. То шие, то знову журиться. Входить Василько.)

## Я В А 2.

### Софійка і Василько.

**Софійка** (мовчить та тяжко зітхає).

**Василько** (бере бандуру й сідає на канапці. Мовчить і дивиться на Софійку. Грає кілька акордів. Потім говорить з оеміхом). А що ти загубила таке дороге, Софієчко, що так тяжко зітхаєш? (Софійка мовчить і нище схплює голову.) Чогож мовчиш? Заріклась говорити зі мною?...

**Софійка.** Не заріклася.... А так.... Сумно мені на душі.... Чогось страшно....

**Василько.** Чого страшно? Ото, дурненька!... Щастя свйого боїшся? Іди сюди! Іди, я поцілую.... Ну?...

**Софійка** (з жахом). Ні.... Ні.... Не треба.... Не хочу.... (Встає. Дуже схвильована.)

**Василько.** А.... Не хочеш?... (Раптовно підіймається, підходить до Софійки, закидає їй голову і довго цілує в губи. Вона зпочатку пручається, а далі обіймає його і тільки стогне.)

**Софійка** (одриваючись). О-о-о!... Любий мій!... (Сама його цілує.) Гріх мій.... Катє мій!.... Що ти зі мною робиш?...

**Василько.** Ну, годі.... Бач, яка?... А каже „не хочу“!... (Осміхається.)

**Софійка.** Не руш мене, бо може хто ввійде в кімнату.... І не дратуй.... Чи яж тобі на глум здалася?... (Розходяться, як і сиділи. Павза.) Де ти був? Може на шляху?... (Присильє себе.) Про Івася... нічого не чув?...

**Василько.** Де був, там зараз немає!... А про Івася нічого не чув.... Тай на віщо? Забудь його, як він тебе забув.... Тиж мене кохаєш?... Я ні на кого і ні на що тебе не промінюю.... А він, бач, проміняв на славу!... Ну, то й нехай ловить її по всьому світові й одружиться з нею!... А я з тобою!... (Схвильовано.) Слухай, Софійко!... Я не можу вже більше терпіти.... Хочу, щоб ти була вже зовсім моєю!... Як собі хочеш, а я сьогодніж скажу бабці, що ми кохаємося вже скоро рік.... І буду прохати поблагодісловити нас до шлюбу!... (Софійка плаче.) Чогож ти? Чи не кохаєш?...

**Софійка** (крізь сльози). Кохаю.... Кохаю.... Більш, ніж треба....

**Василько.** Ну, не плач.... Годі....  
Хочеш, я тобі нову пісню заспіваю? Хочеш?  
Ну, слухай.... (Бере бандуру. Грає і  
співає:)

„Ой не Байда мед-горілочку  
Та не один день, та не годиничку....  
Ой, прийшов до нього цар турецький,  
Що ти робиш Байдо, Байдо молодецький!...  
Ой, пю, царю, мед-горілочку,  
Та не день, не ніч, та не годиничку!...  
Покинь Байдо байдувати,  
Сватай мою дочку, та йди царювати....  
Твоя дочка поганая,  
Гей, а твоя віра, віра проклятая!...  
Ой, як крикнув цар турецький,  
Та на свої слуги, слуги молодецькі!...  
Візьміть Байду, ізв'яжіте,  
Та за ребро гаком зачепіте!...  
Взяли Байду ізв'язали,  
Та за ребро гаком зачепляли!...  
Висить Байда на дубочку,  
Та не день, не ніч, не годиничку!...  
Ой, питає в нього цар турецький:  
Щож ти бачиш, Байдо молодецький?...  
Бачу, царю, два дубочка,  
А на тих дубочках пару голубочків....  
Звели, царю, лука дати,  
Тобі на вечерю голубочків зняти....

Ой, як стрельнув Байда тай із лука,  
Тай улучив царя проміж самі вуха!...  
А царицю в потилицю,  
А цареву дочку в дурну головочку!...

(Співає куплетів 4, або і всі. Входить Бабка Палажка. Молоді встають. Софійка йде й цілує Бабку Палажку.)

### Я В А 3.

**Тіж і Бабка Палажка.**

**Бабка Палажка.** Що то молоді!... Все співають.... А чи годилось би?.... Петрівка.... Через тиждень Петра й Павла.... Гріх великий.... Кращеб святе письмо послухали, ніж співати....

**Софійка** (ластиться до Бабки Палажки). Бабусю, серденько!... Не гнівайтесь.... То я попрохала його.... Він нову, зовсім нову пісню співав.... Про козака про одного.... Байду.... Що не хотів з царівною одружитися....

**Бабка Палажка** (сідає коло столу). Кажеш, нова? А мені щось здається, що давня вона... З якимсь-то Байдою коза-

кував змолоду і син мій Охрім.... Так, може, про нього?... Ну, годі, годі.... Я не гніваюся, а тільки так кажу....

**Василько.** Ні, бабусю! Це про того Байду, що перший збудував Січ.... Так мені казав той дід, що навчив співати про нього.... Це було давно.... Ще батька, а може й діда нашого не було на світі!...

**Бабка Палажка.** Хіба що так.... А мені здавалося.... Де ти був?...

**Василько.** Ходив, бабусю, на наше поле.... Те, що на звенигородському шляху.... Там і здивав діда-бандуриста.... Старий дуже.... Йшов до Уманя.... Втомився тай сів край поля коло курія одпочити. Ну, я й почав його розпитувати.... А нарешті він мене навчив співати оцю пісню....

**Бабка Палажка.** А нічого він не розказував про Січ? Чи не чув чого про Івася?... Боже Милостивий!... Вже й другий рік минув, а од нього ані звісточки.... Може загинув?...

**Василько.** Ні, бабусю.... Нічого про Івася не чув.... Багато дечого розказував той дід, а про Івася не чув.... Про Кукубенка казав, що його обібрали курінним отаманом.... А про Івася нічого....

**Бабка Палажка.** А все слава.... За неї гинуть люде.... (Помовчавши.) Щось довго немає нашого старого Михайла.... Вже четвертий день, як пішов кудись.... Сумує старий.... За Івасем сумує.... Любить він його дуже.... Каже, що такий і сам був змолоду гарячий.... Дуже побивається.... Через те і вдома не може всидіти.... Тягне на волю старого орла!... Ох, тяжко нам, старим!... (Журиться.)

**Софійка** (обіймає її цілує Бабку Палажку). Бабусю ріднесенька.... Не треба журитися.... Заспокойтеся.... Бог Милосердний охоранить Івася од злої напасти.... Не хвилюйтеся так.... Бо, не дай, Боже, заслабнете ще....

**Бабка Палажка.** Ох, ти.... (Цілує її.) Дитинка моя, сердешненька!.... Мене заспокоюєш, а сама?... Серце в тебе золоте.... І м'яжке, як той віск.... Та ласкаве.... Та прихильне.... Отже й люблю я тебе за це.... (Помовчавши.) І Івася люблю.... І в нього серце золоте, і душа гаряча!... На все піде, аби до правди дійти!... А неправди не любить....

**Софійка** (хвилюється). Ох.... Мати Божа....



**Василько.** А мене, бабусю, ви хіба не любите?...

**Бабка Палажка.** Всіх вас, діти мої, люблю.... З вами життя моє пройшло.... І тебе люблю.... Та чудний ти якийсь.... Все до жартів.... до пісень.... Це зрозумію я тебе.... Все в тебе єсть: і гарна врода й розум.... А душі не бачу.... Чи згубив ти її? чи й не було зовсім?...

**Василько.** То вам так здається, бабусю.... Єсть вона в мене та душа.... Та не було часу її виявити.... Незабаром, може, й для мене час надійде....

**Бабка Палажка.** Так.... Так, сиңу.... На все, як кажуть, свій час, своя година.... Аби тільки не лихая... (До Софіївки.) Ходім, дитино моя... Посидимо у тій кімнаті, та почитаємо святе письмо... Може, легше на душі буде, як до Бога звернемося!... (Ідуть з Софійкою в двері ліворуч.)

#### Я В А , 4.

**Василько — один.**

**Василько** (трохи походивши по кімнаті і помовчавши). Все: „Не чув?“ „Не чув?“... Осточортіло!... А хоч би й чув?... Так я вам і скажу!... Нічого.... Нехай там

своєю славою пишається.... А я тут....  
Поділимося: тобі, Івасю, лицарю чесний,  
слава, а мені Софійка!... Здається, одна  
другої варт.... Гуляй собі.... Дай  
тільки діло довести до кінця, тільки одру-  
житися з Софійкою.... А тоді їдь до  
дому та вези повні вози слави!... Ха-ха-  
ха!!! А Софійки немає!... Ха-ха-ха!...  
(Бере бандуру і дає кілька акордів. Софійка  
одчиняє двері.)

## Я В А 5.

Василько і Софійка — в дверях.

**Софійка.** Василечку! Перестань бо  
грати, бо бабуся гніваються.... Саме  
якраз почали святе письмо!...

**Василько** (кладає бандуру). Я й забув....  
Слухай, Софієчко.... Іди на хвилинку  
сюди!...

**Софійка.** Що там?... Меніж треба до  
бабусі....

**Василько.** Та на хвилиночку.... (Со-  
фійка підходить, він хоче її поцілувати.)

**Софійка** (не дається). Ні... Ні.....  
Бабка.... Почують....

**Василько.** Ну, як ні, то й ні.... Тільки  
слухай, що я тобі скажу: я сьогодніж

оповідаю бабці про наше кохання!... Так ти.... той.... Викинь з голови, що зайве!... Чуєш? Аджеж ти мене кохаш? Кохаєш, моя квіточко степова, моя ясочко?...

**Софійка** (хвилюючись). Кохаю... кохаю... Так і скажу... Тільки пусти мене зараз.... (Чути голос Бабки Палажки: „Софійко, Софійко!..“) О!... Чуєш? Бабуся кличуть.... (Виривається і швидко йде в двері ліворуч.)

## Я В А 6.

**Василько — один.**

**Василько** (дивиться з оеміхом у слід Софійці). Нічого.... Не вирвешся!... Будеш моя!... Нікому не віддам!... Ні Богові, ні чортові!... Ха!... (Помовчавши.) Кохаюж я тебе каторжно, і сам не знаю защо?... (Мовчить.) Ну, годі.... Поки вони там читають святе письмо, піду я та проїду до табунів.... Щось хлопці казали, що там дуже багато коней загинуло за ці дні.... Може яка хворість?... Поїду.... А через півгодини вернуся.... Тоді побачимо, що буде!... (Виходить. На сцені кілька хвилин немає нікого.)

## Я В А 7.

**Бабка Палажка й Софійка — входять.**

**Бабка Палажка.** Щось не читається.... Душа болить.... І сама не знаю, що зі мною.... Думки про Івася не дають спочинку ані на хвилиночку.... Чи то біда яка віщується?... Крий, Боже, нас од всякої злої напасти!... (Тихо плаче.) сльози самі ллються.... Стара я вже стала.... Пора і в домовину.... Тількиб його, орла нашого, побачити.... Поблагословити.... А там і вмірати час....

**Софійка плаче.)** І ти плачеш? Не треба... Ти ще його діждешся.... (Гладить її по голові.)

**Софійка** (дуже хвилюється.... Кризь сльози). Ні.... Ні.... Бабусю.... Я вже.... Не.... не... діждуся.... Переждалася....

**Бабка Палажка.** Ну-бо.... Годі.... Утри сліззоньки.... Знаю: кохаєш його.... Ось вернеться.... То й нехай Бог дає щастя!...

**Софійка** (ще гірше плаче. Ламас руки). Мати Божа!...

**Бабка Палажка.** Ну, годі.... Ну, годі.... Бач, мене заспокоювала, а сама

почала.... Не плач.... Краще співай  
що-небудь, хоч і гріх.... Та Господь  
простить.... А ну, оту.... Оту, що  
Івась так любив?... Про місяця, чищо?..  
Співай, а я послухаю.... Та, може, серце  
відпочине і вгамується.... Нуж, заспо-  
койся.... (Цілує її.)

**Софійка.** Добре, бабусю.... Зараз....  
(Трохи ще хвилюється. Співає:)

„Ой, місяцю, місяченьку не світи нікому,  
Тільки світи миленькому, як іде до дому...  
Світи йому, місяченьку, не заходь за хмари,  
А як другу покохав він, то зайді за хмари....  
Нехай знає милесенький, як я гірко плачу....  
Нехай знає, що без нього місяця не бачу...  
Тоді вийдеш ізза хмари ясний місяченьку  
Як повернеться до мене знову мій миленький....  
Як вернеться, пригорнеться до мого серденька,  
Світи йому що вечера тоді місяченьку“....

**Бабка Палажка** (коли Софійка скінчила).  
Гарна пісня.... Тай співаєш ти чудово!..  
Неначе не голос, а душа твоя співає...  
Тай сама ти якась чудна зробилася: з  
веселої, жартовливої — стала сумною та-  
кою, неначе хто тебе підмінив.... Що з  
тобою, дитинко моя бідна? Може горе  
яке? Скажи.... Не крийся.... Легче  
буде....

**Софійка.** Ні, бабусю.... То я так....  
Мабуть, через те, що до літ дохожу....  
А горя.... (Через силу.) Немає.... Яке  
в мене горе?... Я щаслива.... Всі мене  
люблять....

**Бабка Палажка.** І варт.... Ти Божа  
дитина.... Гріх тебе не любити.... (По-  
мовчавши.) Коли зберемося з хлібом та  
вправимося по хазяйству, чи не пітиб нам  
з тобою на прощу до Київа, до Спаса  
Межигірського? Може легче буде?... І  
діда з собою візьмемо.... А Василько  
останеться на хазяйстві....

**Софійка.** Бабусю, ріднесенька!... Якаж  
я рада!... Ходім.... Я так давно бажала  
до Київа.... Світа побачити.... Та у  
Спаса гріхи свої спокутувати.... (Ластить-  
ся до Бабки Палажки.)

**Бабка Палажка** (гладить їй по голові.  
Усміхаючись). Які там у тебе гріхи, моя  
голубонько?... Тиж у мене, як янголочок  
Божий, чиста та непорочна!... Хіба, що,  
може, щось в коморі з ласощів, крадькома  
взяла? (Зовсім весело.) Ну? Признавайся!..  
Бач, яка?... Свята та Божа!... (Милує її.)  
Ну, підиж, дитинко, до комори та візьми  
собі, що хочеш з ласощів.... Та дідові  
Михайлові приготуй меду.... Божий він  
чоловік.... Люблю я його й поважаю

за те, що одкликається на всяке горе.... От, і мені допоміг винянчити вас усіх в люде.... Може надійде, то сама й по-частуєш його!... Любить він, я бачу, й тебе, як і Івася, то й мед з охотою од тебе приймає!...

**Софійка.** І я його, бабусю, люблю й почитую, як діда рідного.... (Повеселіш-ла.) То я піду, бабусю!... (Виходить.)

## Я В А 8.

**Бабка Палажка і Василько** — входить.

**Василько.** Був я, бабусю, зараз оце аж коло табунів.... Там якась хворість у коней.... Кажуть хлопці, що вже десятка зо три добрих коней попадаю!... Щоб це воно таке було? Думав — хлопці штуки викидають.... Так ні — не такі в нас хлопці!...

**Бабка Палажка.** Буває.... Я пам'ятаю, як у нас, колись, ще батько твій був малий, — попадав цілий табун, голів з двіста.... Це Божа напасть.... Чума, чи що, така є.... А може що инше.... Треба буде наказати хлопцям, щоб перегнали табуни на другі степи.... Бо й то

буває, що коні од якоїсь трави падають....  
То може й на цьому степу вона є....

**Василько.** Добре, бабусю.... Я перекажу хлопцям.... (Помовчавши.) А де Софійка?...

**Бабка Палажка.** Пішла до комори....  
Зараз прийде....

**Василько.** Бабусю.... Що я вам скажу.... (Хвилюється і ходить од столу до канапки разів два-три.) Що я вам скажу...

**Бабка Палажка.** А що, сину? Кажі...  
Може чим порадуєш,...

**Василько.** Не знаю.... Може й порадую.... Я хотів.... Давно вже хотів вам сказати.... Так.... душу свою виявити.... Не поїхав я на Січ.... Не про мене вона.... Для тих, котрим слава потрібна.... А мені.... Мені не треба слави!... Хазяйнувати хочу я, бабусю, у себе вдома....

**Бабка Палажка.** Ну, щож? То й добре.... Отже спасибі тобі, порадував таки мене, стару!... Бо таки треба кому-небудь наглядати за хазяйством, щоб не зіпсувалося.... Мені, старій, вже трудненько....

**Василько.** Та я, бабусю.... ще не скінчив.... Покохав я дівчину одну....



І вона мене кохає.... Хочемо одружитися!...

**Бабка Палажка** (здивовано): О?... Це щось нове!... Добре, сину.... Може й справді пора.... Та коли ще й дівчина гарна та чесного роду.... А чияж вона? Здається, тут, на окрузі немає такої, щоб до тебе підійшла?... Чияж це?...

**Василько.** Дівчина гарна.... Чесного роду.... І ви її знаєте.... Цеж... (Затинається.)

**Бабка Палажка.** Диво.... Ну, кажи...

**Василько** (скоро). Софійка!... З нею хочу одружитися!...

**Бабка Палажка** (раптово підіймається. Неначе з ляком). Що?... З Софійкою?!... З Софійкою?!... (Помовчавши. Сідає. Тихо). А я думала.... Мені здавалося, що...

**Василько.** Що вам здавалося? А ми вже скоро рік, як кохаємося.... Та от покличте її.... Нехай вона вам сама скаже!...

**Бабка Палажка** (суворо). Добре... Побачимо.... (До дверей.) Софійко!.. Софійко.... А йди, дитино моя, сюди, до нас!... (Голос Софійки: „Зараз“; вона виходить, маючи в руках деякі ласощі: оріхи, пряники, маковники та інше.)

## Я В А 9.

**Бабка Палажка** — коло столу; **Василько** — коло канапки; **Софійка** між ними, недалеко од дверей.

**Бабка Палажка.** Це правда, доню?

**Софійка** (тремтючи). Що, бабусю?....  
(ледве стоїть.)

**Бабка Палажка.** Що ти кохаєшся з Васильком і хочеш іти з ним до шлюбу?...

**Софійка** (з мукою). Ох!... (Закриває лице руками. Деякі ласощі падають на землю.)

**Бабка Палажка.** Ну?...

**Василько** (тихо. З снлюю). Кажи, Сонечко!...

**Софійка** (тихо. Не одкриваючись). Правда.... Правда....

**Бабка Палажка** (довго й тяжко зітхає). Ну.... Так.... Годі.... Бачу все.... Не судив Бог так, як мені бажалося.... Та нічого: дасть Бог життя, — дасть Бог і правду.... На те Його святая воля.... Я мушу і так радіти, що ти, доню, зі мною останешся, аж поки очі не заплющу.... (Помовчавши.) Підійдіть сюди, діти.... **Василько і Софійка** підходять. **Софійка** плаче.) Станьте рядком.... Так.... Беріться за руки.... Так.... Ну.... (Плаче зтиха.) Боже, вас благослови.... Щасти, Боже, на все добре на весь ваш вік!... (Цілує

Іх обох.) А образом поблагословимо вже разом з дідом Михайлом, як вернеться.... (Чути голос Бандуриста: „Ну, я до хати, а ти, Степане, до хлопців“.) О? Здається, він?.... (Входить Бандурист.)

## Я В А 10.

**Тіж і Бандурист з бандурою. Грає.**

**Бандурист** (веселий. Співає на голос думи про Черноуса). Слава! Слава пану отаману! Слава Черноусенку Івану!... Слава од землі до неба!... Слава, слава, слава!...

**Бабка Палажка.** Що таке? Діду... Михайле.... Кажі!...

**Бандурист.** А чи всі ви тут? Чую — всі.... Ну, моліться Богу!... Та меду давайте!... Вісти добрі!...

**Бабка Палажка.** Про Івася? Що? Кажі мерщій!...

**Бандурист.** Так... Про Івася! Живий!!! І слави добув!... Доброї слави!...

**Софійка** (хвилюючись). Ох.... Серце.... Серце.... (Василько підходить до неї і тихо щось говорить.)

**Бабка Палажка.** Ну, розкажуй же швидче!... Аж душа горить!...

**Бандурист.** Так вам і розкажуй!... А мед де?...

**Софійка.** Зараз, дідусю! Зараз принесу!... (Швидко виходить в двері і знов вертається з кухолем і чарою. Тимчасом Бандурист сідає до столу; Бабка Палажка біля його; Василько на наванці.) От вам і мед!... (Дас і сідає біля Бабки Палажки.)

**Бандурист** (пс мед). А-а-а.....  
Добре!... Неначе на світ знов народився!... Ну, слухайте: Пішов я, ото, куди очі глядять.... Не мої, а Степанові!... Хе-хе-хе!... Тай опинився аж в Умані.... Прийшли ми з хлопцем на майдан, коли чую, якийсь-то бандурист співає.... Підійшов.... Поздоровкався.... Та й пізнав: Старий приятель Омелько Птаха!... Удвох ззамолоду козакували.... Удвох і в неволю турецьку попали; та обом таки разом яничари й очі повиймали.... Ну, почав розпитувати, звідкіля він іде? Каже — з Запоріжжя.... А далі про Івася нашого розказав.... Є!.... Живий!!.... В Уманськомуж, таки, курені за сотника.... Та ще, от-от, незабаром, оберуть і курінним отаманом, коли вже й не обібрали!... Слави до-

був!... Аж двічі ходив до Турна!... Один раз до Синопу, а другий — до Кафи... Каже, — декілька сот невольників бідних визволив з неволі!... Зустрівав його сам оцей мій приятель Омелько.... Прохав він його дати звістку до нас, до дому... Але я Омелька раніш здібав, ніж він сам прийшов.... От, і все!... (Всі мовчать.) Та що це ви всі мовчите? Не раді?...

**Бабка Палажка.** Раді. Михайле... Дуже раді.... (Помовчавши.) А в надвдома ще й друга новина.... Теж радість....

**Софійка** (ластиться). Бабусю.... Рід несенька....

**Бандурист.** О? Якаб-то? Цікаво.. Кажіть, пані матко.... Послухаю, то може й я порадуюсь!...

**Бабка Палажка.** Несподівано якось... Софійка з Васильком покохалися.... Одружитися хотять!... (Софійка закриває лице руками.)

**Бандурист** (аж встас). Як? Як? От такої!... Ну-ну!... А я гадав не те... Ну, то й так добре!... Ох, діти, діти!... Чи давнож маленькими вас знав?... (Помовчавши.) Та й хитрий же ти, Васильку!!... Бач, виспівав таки свою долю!... Божеж вам щастя на все добре!...

**Бабка Палажка.** Я вже їх сама поблагословила.... А коли до шлюбу підуть, то вдвох з тобою, Михайле, поблагословимо!...

**Бандурист (весело).** Добре!... Ну, та й випюж я меду!!... Таки діждався свого!... Казав же я тобі, Софійко? Пам'ятаєш?... Ну, діти мої любі.... Йдїть же, я вас обійму та поцілую!... (Софійка й Василько підходять. Він їх цілує.) А зараз би на radoщах теє... Ну, там меду, чи що?...

**Бабка Палажка (встає. Бере з поставця чари).** Ну, це вже я сама почастую всіх.... (Наливає в чари мед. Тимчасом Василько підходить до Софійки.)

**Василько (тихо).** Сьогодні у вечері.... Як стемніє.... Приходь на леваду.... Знаєш?... Треба побалакати.... Ждатиму....

**Софійка (киває головою. Тихо).** Добре...

**Бабка Палажка (дає Бандуристу чару).** На, друже наш вірний!... І ви, діти берїть.... Та випемо за вашу долю!... (Всі шють.)

**Всі.** Дай, Боже!!!...

**Бандурист.** Будьтеж веселі, як птиці Божі, здорові, як вода, а багаті, як земля!...

За ваше щастя!... Та за Івася.... Щоб швидче вернувся, та на весіллі погуляв у вас!...

**Софійка** (вся здригається). Ох!... (Чара падає з рук до долу. Всі стихають. Бабка Палажка дивиться на Софійку і хитає головою. Василько сердито махає один раз рукою і теж дивиться на Софійку. Бандурнет не мед. Малюнок. Завіса тихо падає.)

З а в і с а.

---

## ДІЯ IV.

(Того ж дня.)

(Левада. Верби. Тополі. Кущі. Одне дерево повалене поперек сцени. Два-три пенька. На задньому фоні видно річку. Через річку кам'яний брід-гребелька. Поза річкою проглядає шлях, що йде переліском. Бокові лаштунки — дерева і кущі.)

Я В А 1.

Василько — сам.

Василько (виходить з бандурою в руках і сідає на повалене дерево). Кажала, що прийде.... Що з нею діється? Схвильована така.... Невже звістка про Івася так збентежила її? Це щось погано!... Треба буде довідатися, як прийде.... І принеся цього діда Михайла якраз у ту годину, коли ми тільки що згодилися з бабкою про шлюб!... А тут і він з своїм Івасем прителепав!... Ну, та нічого.... (Осміхається.) Все одно.... Ключуло!...



Вже, коли бабуся поблагословила, то слова не зламає.... А Софійка — пусте.... Нехай тільки прийде.... Розпитаю.... Казочку прокажу.... Пісню заспіваю.... Обійму.... Поцілую.... (Сміється.) Тай вся моя!... Ха! Ха! Ха!... (За лаштунками голос: „Хлопці. А йдїть сюди!... Тут чудасія!... Василько сидить один на леваді тай регоче, як божевільний.“)

## Я В А 2.

**Василько і хлопці — виходять з одного боку.**

З гурту дехто. Що таке? Васильку, що з тобою? Може й справді теє?... (Показують на голову.)

**Василько.** От, вигадали кат-зна-що!... То я, бачите, пригадав, як піймав один Татарин рака.... Обдивився його з усіх боків.... Все, здається, знайшов: і шию, і голову з очима, і ноги — тоб-то клешні.... А того міста, звідкіля саме ноги ростуть, не знайшов!!! А я собі й думаю: а й справді, — чи єж воно в рака? Тай не зміг здержатися від сміху! Ха! Ха! Ха!

З гурту. Тю, дурний!... Ха-ха-ха!!! Ха-ха-ха!... Ти дівчатам це розкажи....

Вони теж зараз надійдуть.... Це ми навмисне до вас в леваду — трохи по-веселиться.... Куточок тут дуже гарний!...

**Василько.** То й гаразд.... А то мені щось сумно.... (Сміється.)

**З гурту.** Е.... Ти може й справді збожеволів?... Кажеш, сумно, а сам смієшся!! Чудний!...

**Василько.** Та то я з Татарина!... (Сміється.)

**З гурту.** А може з рака?... Ха-ха-ха!... (Всі сміються.)

**Василько** (перестає сміятися). Ну, годі... Краще заспіваємо що-небудь....

**З гурту.** От, і як раз до ладу.... Дівчата почують тай швидче прийдуть.... А яку? Вівчаря, чи що?... А ну, заводь!... (Василько заспіває. Співають:)

„Ой, по горі, по горі  
Вівчар вівці зганяє....

Вівчар вівці зганяє,  
Та й на хлопців гукає:

Гей, ви, хлопці-молодці,  
Перекажіть дівонці....

Нехай мене та й не жде.  
За другого заміж йде“....

(При кінці четвертого куплета за лаштунками  
чути жіночі співи.)

З гурту. О!... Стійте!... Дівчата....  
Співають.... Це вони сюди йдуть.... А  
давайте, заховаємося та налякаєм їх....  
(Ховаються за дерева і кущі з усіх боків. Тим-  
часом пісня наближається.)

„Ой, як биж я зозуленька,  
Та крилечка мала,  
То яб усю Україну  
Кругом облітала....

То яб усю Україну  
Кругом облітала,  
То яб свого миленького  
По шапці пізнала....

Шапка чорна, шапка чорна,  
Китайка червона....  
Жупан синій, коротенький....  
Сам він молоденький“....

(При кінці третього куплета на сцену виходить  
дівчата, обійнявшись, по дві та по три. Коли  
вони скінчать третій куплет, хлопці за дерева-  
ми гудуть, як вовки.)

### Я В А 3.

#### Василько, хлопці і дівчата.

**Хлопці.** Гу - у - у - у!...

**Дівчата** (з ляком). Ой, лишечко, як страшно!... Сестрички, що це таке?... (Збиваються до гурту.)

**Хлопці.** Гу - у - у - у!... (Вискакують. Кидаються до дівчат. Ті з переляку ще дужче кричать.) Ага!... Налякалися?... Ото, будете знати, як мучити нас!... Ха-ха-ха!...

**Дівчата** (дехто з них б'ють хлопців). А щоб ви й, справді, вовками стали, бузувіри!... А, нечиста сила!... Мати Божа, як же налякали!... Аж дріжаки прийняли!...

**Хлопці.** Ха-ха-ха!... Розкажи їм про рака, Васильку!... То може страх пройде!... Ха, ха, ха!...

**Дівчата** (сердито). А, бодай же ви самі раками стали!!! Це вже, мабуть, Василько!... Він завжди на штуки пускається!...

**Василько** (весело). Ні, дівчатка! На цей раз усі разом нагадали.... Годі вам гніватися!... Цеж жарти.... Як жити без жартів, то треба вмірати, або в монастир

іти, в ченці... Краще помиримся!... Ну-бо... Та заспіваймо всі гуртом!...

**Хлопці.** Та, ну-бо, дівчата, годі вам....

**Дівчата.** Бач, які!... Налякали, а тепер чіпляються!... Ну, нічого.... Ми вам теж що-небудь устругнем!... (Заспокоюються. Зтиха сміються. А далі починають співати, з парубками:)

„Лугом іду, коня веду....  
Розвивайся, луже....  
Сватай мене, козаченьку,  
Люблю тебе дуже....

Ой, хоч сватай, хоч не сватай,  
Хоч так присилайся,  
Щоб хоч слава не пропала.  
Що ти женихався!...

Ой, як биж ти, дівчинонько,  
Була багатенька,  
Взяв би тебе за рученьку,  
Повів до батенька!...

Ой, як биж я, козаченьку,  
Була багатенька,  
Наплювалаб я на тебе  
Й на твого батенька!"...

(При кінці пісні виходить Софійка.)

## Я В А 4.

**Тиж і Софійка** -- тихо підійшла до гурту.

**Дівчата (до хлопців).** От-так!... Добре відказала дівчина!... Як і ми вам, коли прийдеться!...

**Хлопці.** Егеж!... Репяхами почіпляєтесь!... Ха-ха-ха!...

**Дівчата (побачивши Софійку).** О?... Софієчко, сестричко!... Здоровенька була!... (Всі обіймають і цілують її.)

**Хлопці (переймаючи Софійку од дівчат).** Софієчко!... Сестричко!... Перепеличко! (З реготом один по одному крутять її круг себе.)

**Софійка (виривається од них).** О, бодай вас!... Відчіпиться!... Цур вам!... От, божевільні!... (Одбилась.)

**Дівчата.** Чого ти так пізно прийшла?... Ми вже тут співали без тебе....

**Софійка.** Бабуся не пускали.... Кажуть, Петрівка, та ще й проти неділі святої.... То гріх співати.... Заснули, а я й вийшла....

**Хлопці і дівчата з гурту.** Та ми недовго.... А потім підемо.... Ет!... Старим усе гріх!... Коли й ми постаріємо, то тоді почнемо про гріхи думати.... А поки молоді, то тягне до пісні, до веселощів!...

**Хлопці.** Тай справді? Чого ки-  
снути?... А ну-мо, давайте, заграємо в  
короля!...

**Дівчата.** А Софієчка буде за коро-  
лівну!...

**Хлопці.** Добре.... А Василько за  
короля. (Стають всі в коло. В колі Софійка.  
Поза колом Василько. Співають:)

„Король коло городу ходє,  
Король у город заглядає....

Король у город заглядає,  
Король королівну вітає....

Король поклонися низенько,  
Король поцілуйсь хорошенько....

Король королівну вітає,  
Король тай до шлюбу прохає....

**Софійка** (королівна, одна).

Виводу, виводу....

**Всі.** Чом не йдеш по воду?...

**Софійка.** Боюся, боюся....

**Всі.** Когож ти боїшся?...

**Софійка.** Короля, короля!...

**Всі.** А короля нема дома.  
Королівна сама дома  
Одчиняй ворота!...

(За весь час „короля“ коло ходить то в один, то в другий бік. При словах „одчиняй ворота“ — Василько — (король) розриває коло, підбігає до Софійки (королівни) і цілує її.... Звідсіля „король“ переходить у танок.... Можна „козачка“.)

**Дівчата (як скінчаться танці).** Ну, годі . . . . І справді, ходім . . . . А то й до світа не переспіваємо всього, що знаємо!... Бувай здорова, Софієчко!... (Цілюють її.)

**Хлопці.** Як іти, то й підем!... А на дорогу оцю заспіваємо.... Про комаря, чи що . . . . (Співають:)

„Ой, щож то за шум учинився?  
Тож комар тай на мусі оженився!...  
Узяв жінку невеличку,  
Що не вмів шити, прясти, ні варити....  
Полетів комар в чисте поле,  
В чистеє поле, в зелену діброву....  
Тай сів комар на дубочку,  
Звісив свої ніженьки по листочку.  
Як піднялась шура-буря,  
Вонаж того комарика з дуба здула!...  
Тай упав комар на долину,  
Побив, поломив ноги й спину!...  
Ой, щож то лежить за покойник?  
А чи пан отаман, чи полковник?  
Ох, тож лежить комарище,  
Запоріжського війська козачище!...“



(Вже при перед останнім куплетом, співаючи далі, починають зникати зі сцени. Ще яку хвилину чути пісню. Потім все стихає. Софійка з Васильком теж виходять з гуртом. Через хвилину вертаються.)

## Я В А 5.

### Софійка і Василько.

**Василько.** Сядемо отут; на дереві.... Бач, давно вже впало від вітру.... А при-брати не хочеться.... Яюсь дуже гарно на ньому можна посидіти.... (Сідають. Мовчать. Потім Василько хоче обняти Софійку і поцілувати.)

**Софійка** (не дається; втомлено). Не треба, милий.... Дай спочинути.... Щось дуже втомилася я душею і серцем....

**Василько** (тихо). Чогоб-то? Може од того, що так скоро до шлюбу підходимо?... Може звістка про Івася тебе збентежила?... А може не любиш ти мене?... Не ховай свого серця.... Краще одкрий одразу.... Щоб не було пізно....

**Софійка** (журливо). Не знаю.... Нічого не знаю.... Все зразу.... І раптовий той шлюб.... І звістка про Івася.... І все, що було.... І що буде.... Тяжко мені.... Не розумію, що діється....

Сьогодні снився мені Івась.... Такий гарний.... Та страшний!... Очі в нього горять.... Дивиться на мене та так суворо погрожує пальцем!... Та страшно-страшно сміється!... І так мені здається, що люблю його.... І знов боюся.... І памятаю, що тебе кохаю....

**Василько** (тихо пригортає її до себе). Може ти хвора? (Прикладає руку до її голови.) Бач, головка гаряча....

**Софійка** (притуляється до нього). Любий мій.... Ласкавий.... Не вмю я тобі розказати, що зі мною.... Душа болить.... І серце поділилось на двоє.... Одна половина плаче, друга сміється, радіє.... І обоє тебе кохають.... І обом страшно чогось....

**Василько** (ласкаво). Не бійся! ... Не бійся, рибонько моя золотая!... Чогож боятися? На все, що сниться, хіба можна потурати?... От і мені недавно снилося, що я без голови.... А я й нічого.... Бо все це пусте.... На те чоловік живе, щоб йому у сні бачилося те, чого він не бачить, коли не спить.... (Гладить її по голові.) Ну, заспокойся.... Дивись, як гарно навкруги стало?... Тихо-тихо.... А, бачиш, он, на небі неначе шлях проходить? Широкий, довгий — через усе

небо, та білий, як молоко?!.. Це, кажуть, і є шлях.... Бог його сотворив, щоб вивести з неволі одного царя християнського.... Хочеш, розкажу?...

**Софійка.** Розкажи, голубе мій любий!...  
(Дивиться на небо.)

**Василько.** Ну, слухай.... Давно, давно колись був у землі християнській один цар.... Добрий був.... І все по закону робив... І цариця в нього була... Дуже гарна й богобоязна.... Так собі жили, і все булоб гаразд до самої смерти.... Та якось почав той цар воювати з невірними, з бусурменами.... І бив же він оту невіру!... Геть, до ноги рубав, що твій Запорожець!!.. Та зрадив йому один найстарший по йому отаман.... Підкупив його недовірок бусурменський — султан.... І продав той песиголовець і царя, і все військо його християнське.... Зрадою побили їх бусурмени, а царя в полон взяли.... Привели в своє бусурменське царство, тай забили у кайдани.... Не один рік зазнав горя той цар, і не два... Аж десять років носив кайдани на собі.... Та Богу молився.... І зарік положив він визволити в себе в царстві всіх колонників та інших сіромах з неволі, коли Господь допоможе йому вернутися до до-

му.... Цариця теж день і ніч молилася....  
І змилювався Господь над ними.... Одного  
дня султан звелів привести всіх невольників  
з каторги, що власне йому належала....  
У цей день султанша його любима по-  
дарувала йому першого сина.... І заба-  
жалось йому за цеє подіяти яку-небудь  
милість.... Наградив він усіх тих бідо-  
лах — звелів три дні поїти-кормити най-  
краще і звільнити від усякої роботи....  
А царя запитав, чого він хоче? Той і  
каже: „Відпусти мене до дому“.... По-  
думав султан трохи, усміхнувся: „Добре,“  
каже, „йди собі!... Тільки з одною умо-  
вою: ніяк не смій дивитися на земні шляхи  
і питати людей, куди тобі йти.... Дивись  
на небо.... Там знайди свій шлях....  
Нехай тобі твій Бог допоможе!..“ „Добре,“  
каже цар.... І пішов.... А султан  
радий!!.. І добре діло зробив, — випустив  
чоловіка з полону, і напевне знає, що він  
до свого царства не дійде, через те й вою-  
вати не буде.... А цар іде.... День  
де-небудь спить, а в ночі йде та Богу  
молиться.... А куди йде, й сам не знає!...  
Один раз він дуже втомився.... Сів і  
зажурився.... Тай каже: „Господи Ми-  
лостивий! Спасе Межигірський!... Мати  
Пречиста Почаївська!... Вивели Ви мене

з каторги-в'язниці, виведіть же тепер і на певний шлях.... Приведіть до дому!...“ Коли дивиться, а на небі неначе щось проїхало, — аж курява стала.... Проїхало, — а шлях — білий, як молоко, так і лишився!... Зрозумів цар, що то Бог йому путь показує, перехрестився тай потяг далі, не зводячи очей з того шляху!... Три роки йшов і дійшов таки до свого царства.... Ну, ввійшов у царство.... Зараз його всі пізнали.... Бо, звичайно, — не простий чоловік — цар, а царя всі знають — і старі й малі!... Тай став собі царювати та Бога хвалити.... А шлях той Божий і до сеї пори залишився на небі.... От і все....

**Софійка.** Яка чудова казка!... Де ти її чув?... Чому ж давно не розказав?...

**Василько.** Чув — не памятаю від кого і коли.... А не розказував через те, що не приходилося.... А тепер до речі — от і розказав.... (Пригортає її до себе.) Пташечко моя!... Русалонько моя золотокоса!... Чогоб я для тебе не подіяв?... Все.... Все!... Здається, нехай гине увесь світ, аби ти була моя!!! Аби ти кохала мене, як я тебе кохаю!!!

**Софійка.** Кохаю.... Кохаю так, що й міри не знаю своєму коханню!... А

тільки.... так чогось страшно.... Здається, от-от, хтось невідомий, таємний, в одну мить розібе наше щастя, навіть життя все!...

**Василько** (палко). О, не бійся, моя лебідонько!.. Я захищу тебе від усього!... Все життя своє віддам тобі!... (Цілує.)

**Софійка** (цілує). О, мій любий ..... Коханий .... (Замовкають. Скрізь тихо. Через яку хвилину чути на шляху хтось іде конем; далі стихає.) О.... Чуєш?... Хтось неначе проїхав конем по шляху.... Вжеж не рано.... Хтоб це?

**Василько** (прислухався). Та то тобі так почулося.... А може?... А ну, ходім мерщій у той край (Показує праворуч.) левади.... Звідтіля видно по горі весь шлях.... Побачимо.... Може хто й справді?... (Встають і йдуть праворуч. Де-кілька хвилин тихо. Потім чути чоловічий голос: „Тпру-у!...“ Через хвилину виходить Івась (з лівого боку). Одягнений Запорожцем. Довгі вуся. Зпід шапки видно оселедець.)

## Я В А 6.

Івась — один.

**Івась.** Боже, поможи!... Оцеж і вдома!... На рідній оселі.... Аж серце

беться чогось по іншому!... Не видержав: прив'язав коня по той бік річки, а сам сюди перескочив.... Ось і дерево те, на котрім ми у останнє з Софійкою сиділи.... Так ясно все перед очима ввижається!... А вона?... Може забула? (Подумавши.) А щож? Може.... Ввесь цей баб'ячий рід такий: на всі боки хвостом крутять!... (Згорда.) Е.... Ні.... Ні.... Не може цього бути!... Я певен в ній!... Для неїж слави добував!... От, я вже, як і батько мій, теж отаман курінний.... Все для неї!... І славу всю, і серце кину їй під ноги.... Бери!... Вони твої!... Одна душа тільки вільна!!... (За лаштунками чути розмову. Івась прислухається.) Хтось іде сюди.... (Придивляється праворуч.) А й справді сюди.... Парубок і дівчина, чи що. А ну, заховаюсь за оцей кущ та налякаю їх добре, щоб не тинялися по чужим левадам!... (Ховається за кущ з лівого боку, так що глядачам його видно, а тим, що на сцені — ні.)

## Я В А 7.

Софійка, Василько й Івась — за кущем.

Василько. Бач? Тобі так почулося.... Нікого не видно.... Сядемо.... (Сідають на дерево.)

**Івась** (здивовано). Софійка з Васильком. . . . (Хоче вийти. Подумав, махнув рукою і остається. Слухає.)

**Софійка** (подивившись навкруги). Як гарно на світі Божему! . . . І місяць світить так ясно. . . . І зорі сяють, мов ті очі Божі. . . . А подивися на верби, на тополі, на осокові. . . . Чуєш, як вони листям своїм неначе щось шепочуть тихо-тихо? . . . Та журливо так. . . . А бачиш, які довгі — довгі тіні пускають від себе високі тополі? . . . І все світиться на місяці. . . . Навіть курява, що на шляху вітерець підіймає, і та блищить, як срібна! . . . А найвище і найкраще над усім, он, бачиш, хрест Божий на церкві! . . . Так і сяє. . . . Як гарно. . . . Як невимовно чудово. . . .

**Василько** (з коханням). Люба моя! . . . А найкраще всього в світі зараз ти! . . . Твої вустонька маленькі так гарно щечечуть, неначе соловейко. . . . Розмовляєш, а мені здається, що співаєш. . . . А й справді, гарно навкруги! . . . Слухай, серце моє! . . . Заспіваюж я тобі зараз. . . . Оце, раптом, дивлячись на красу Божу, сама пісня склалася. . . . Слухай. . . . (Грає на бандурі зілька акордів і співає:)



„Зірками небо покрите так рясно....  
Бачиш, як місяць блищить?....  
А навколо тихо.... І тихо, і ясно....  
Чути, як річка біжить!...

Пахнуть чудово всі квіточки в полі....  
Вкрила їх срібна роса....  
Все спочиває.... І вітер на волі....  
Скрізь тільки Божа краса!...

Сядь же сюди. І оттак пригорнися,

(Показує.)

До мене головку схили....  
Любощі скрізь — глянь, подивися —  
Чари кругом розлили!...

Чуєш, як серце хвилюється в грудях?  
Воркує, як той голубок?  
А сон чарівний вже літає по людях....  
З намиж один тільки Бог!...

Чуєш, як серденько стомлене плаче?  
Блище .... До нього .... Сюди!...

(Показує.)

Нуж, поцілунком безкраїм, гарячим —  
Душу мою розбуди!...“

(Раптово кидає бандуру і, мов несамовитий, починає цілувати Софійку.) Доле моя! . . . . Щастя безкрає! . . . (Знов цілує і ще більше шаленіє.)

**Софійка** (шалено). Ще . . . . Ще . . . . Цілуй . . . . Пали вогнем . . . . Пий моє серце . . . . А я твоє . . . . О . . . . так . . . . Ще . . . . Вміраю . . . . (Сама як божевільна, цілує Василька.)

**Василько** (зовсім не в собі). Не можу більше! . . . . Зараз . . . . Зараз хочу . . . . Моєю зараз . . . . Будь моєю! . . . . Дай щастя . . . . Серце запалилося вогнем . . . . Пече . . . . Зараз . . . . Тут . . . . (Ламас Софійку до долу.)

**Софійка** (пручається). Ні . . . . Ні . . . . Не можна . . . . Весілля . . . . Пусти . . . . Пусти мене! . . . . (А сама припадає до нього і цілує, як скажена.) Ні . . . . Годі! . . . . Не займай . . . . Заплачу . . . . Пусти! . . . . (З силою одривається від Василька.) А сором? . . . . А безчестя?! . . . .

**Василько** (несамовито). А хто визнає? . . . . (Знов кидається до неї.)

**Івась** (весь час слухав пісню. Підчас поцілунків та боротьби Софійки з Васильком — то поривається вискочити, то знов, схопивши

себе за голову, стоїть і дивиться та тяжко стогне). О-о-о... О-о-о... О-о-о... (Коли Василько в останнє видається до Софійки, Івась раптово вискакує за куца... Виймає пістоль за пояса і стріляє в Василька.)

Василько (без крику і стону падає, здригається і вмирає).

Івась (божевільно). Брат.... Убив.... Каїн..... Ха-ха-ха!..... (Божевільно регоче весь час до завіси. Шанка впала на землю. Оселедець розвіявся по виду. Погляд страшний.)

Софійка (підчає стріла остовбеніла. Потім, побачивши Івася і що Василько впав, кричить не своїм голосом). А-а-а.... А-а-а!.... Сон.... Василько.... без голови.... А Івась пальцем..... погрожує..... Убив.... Кохаю.... Кохаю.... Обох.... (Припадає то до Василька, то до Івася.) А-а-а.... А-а-а!....

## Я В А 8.

Тіж і люде — збігаються з усіх боків.

Люде. Що таке?... Що тут скоїлося?... (Побачивши.) Боже Милостивий!!! (Дуже перелякані. Не підходять. Дивляться.)

Софійка (несамовито). Івасю!... Орле мій!... А деж твоя слава? Давай її сюди!... Кохаюж тебе.... Дві Софійки... Одна твоя.... Друга його...! (До Василька.) Коханий.... Годі.... Вставай... Казочку.... Пісню.... Бач, я плачу.... (Починає плакати, мов дитина.)

## Я В А 9.

Тїж і Бабка Палажка з челядцю.

Бабка Палажка. (Вбігає розхристана. Очіпок на боці. Перелякана.) Де?... Що?!..

• Люде (з жахом). Убив....

Бабка Палажка (глянувши). Убив.... Брат.... Каїн.... (Халає себе за голову. Очіпок падає з голови. Волосся розвітряється. Сідає без сили до долу і без крику плаче.) Боже, Твоя воля!...

(Тимчасом Софійка плаче. Івась снажено регоче. Люде з жахом дивляться. Малюнок. Падає завіса. Починає скоро гаснути світло. Потім зовсім темно і на сцені і в залі.)

Кінець IV. дії.

## ЕПІЛОГ.

(Підчас темряви на сцену спускають декорацію пролога, і всі сидять, як і сиділи.... Це робиться дуже скоро. Не більше, як в одну хвилину. Потім одразу дають на сцені звичайне світло. В залі пригашене.)

Дядя Ваня (по світлі. Трохи схвильовано). Так і не перестав сміятися Івась.... Покарав Господь його — одібрав від нього розум!... І пропав козак!... Одичав.... Блукав по лісам.... Заріс волоссям, як звір.... Та все сміявся.... Люде боялися його.... Називали Каїном і лякали ним дітей.... Не боялася тільки стара Бабка Палажка.... Найде його, бувало, в лісі, приведе до дому.... Обмиє.... одягне.... Тай плаче.... Та молиться.... І, бувало, затихав тоді Івась.... Тихо слухав бабчині казки, хоч і не розбрав нічого.... Не любив він тільки глядіти на місяця.... Як подивиться, бувало, то й знов тікає в ліс.... І знов стає звірем....

А Софійка? Вона не винесла такого великого горя.... Довго слабувала, а потім пішла в монастир під Київом, де й віддала Богу свою душу, сказавши перед кінцем, що Івась вмер славною смертю.... А перед цим повернеться до нього розум.... І Господь відпустить йому гріх, нав'язаний нечистим....

Так все і сталося.... Вмер Івась з освітленим розумом, захищаючи від Татар Умань: просто в серце ввійшла йому татарська стріла....

Багато.... Дуже багато років минуло з тієї пори.... Може двісті, а може й більше.... Є ще й до цієї пори на Уманщині хутір Черноусенків, а біля нього Орленків, де народився на світ Божий і ваш старий дядя Ваня.... Ходив він там по вишневим садочкам.... Сидів на леваді під давніми-давніми вербами і слухав, як шелестять листям давні тополі та осокові....

От вам і все.... Все минуло.... Зісталися тільки левади.... Верби.... Осокові.... Тополі.... Та соловейки....

Коли вам забажається місячної ночі послухати на Орленковій леваді соловейка, то не ходіть над річку, де давні верби, осокові та тополі стоять, все знають і все

пам'ятають: — як би не зустрінути вам страшного Запорожця Івася Черноусенка — тінь його, як кажуть старі люде, ходить там що року за тиждень до Петра й Павла.... (Павза.)

Діти. Дядя Ваня!... А вовків лякати?...

Дядя Ваня. Не рано вже, діти!... Другим разом.... Тай притомився я.... На добраніч!... (Встає.)

З а в і с а.

К І Н Е Ц Ь.

---

6  
:

---

„Ukrainske Slowo“, Buch- und Zeitungsverlag,  
G. m. b. H., Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11.

---